

ครู อาจารย์ ศาสตราจารย์

อมร รักษาศักดิ์*

I. คำนำ

คงจะมีผู้ทำหน้าที่สอนในมหาวิทยาลัยเป็นจำนวนไม่น้อยที่ก้าวเข้ามาอาชีพนี้โดยไม่ได้ตั้งใจมาแต่แรก แต่มาเข้าทำงานโดยเหตุการณ์หรือบุคคลชักจูง หรือมาเป็นอาจารย์ตาม “สัญญา” คือเกิดไปสอบชิงทุนของสถาบันการศึกษาเข้าเมื่อได้ทุนไปแล้ว ก็ต้องกลับมาทำงานใช้ทุนเข้า ทำไปทำไปจนหมดระยะตามสัญญาแล้วก็คงทำอยู่ต่อไปก็มี ที่เลิกไปก็มาก ชื่อนี้เห็นจะเป็นเพราะผู้ทำหน้าที่สอนในสถาบันอุดมศึกษาส่วนมากเป็นผู้มีวิชาชีพทางอื่น ๆ อยู่แล้วแต่มาทำการสอนในภายหลัง เช่น แพทย์ วิศวกรรวม รัฐศาสตร์ ฯลฯ ผิดกับผู้ที่เป็นครูบา-อาจารย์ในสถาบันการศึกษาประเภทอื่นหรือในคณะครุศาสตร์และการศึกษาต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัยที่มักจะต้องใจเป็นครูมาแต่แรก จึงได้ศึกษาเล่าเรียนมาในสาขาวิชาครู โดยตรง

บุคคลประเภทที่มาทำหน้าที่สอนโดยไม่ได้ร่ำเรียนมาทางวิชาครู หรือการศึกษา มาก่อนนี้ไม่น้อยทีเดียวที่เริ่มจ้างงานสอนมาโดยไม่มีผู้ใดช่วยชี้ทางหรืออบรมปลุกฝังว่าอาชีพนี้คืออย่างไร ผู้มาประกอบอาชีพนี้ควรมีคติชีวิต จรรยา วินัย ภาระหน้าที่และค่านิยมอย่างไรบ้าง เมื่อทำงานไปแล้วก็ไม่มีโอกาสหรือละลืมไปเสีย ไม่ได้สืบเสาะสำรวจภาระหน้าที่ของอาชีพแห่งตนอีกเลย ถึงแม้แต่ผู้ที่เคยศึกษาเล่าเรียนมาทางการศึกษาหรือครุศาสตร์เองก็เช่นกัน ค่านิยมแห่งการเป็นครูหาได้ฝังสนิททุกคนไม่บางที่อาจจะเป็นเพราะถูกค่านิยมอื่น ๆ ของกลุ่มชนหรือสังคมอื่น เข้ามาทดแทนหรือครอบงำบ้างก็ได้ จึงมักจะได้ยินคำปรารภอยู่เสมอว่า “ครูเป็นอาชีพที่ต่ำต้อย” หรือ “เป็นครูก็เหมือนแจมเรือจ้าง ทำงานเช้าชามเย็นชามแล้วบิแล้วไม่ได้คืบได้คืบ” ฯลฯ¹ จนกระทั่งตั้งรังเกียจคำว่า “ครู” พอใจจะให้คนอื่น ๆ เรียกตนเองว่า “อาจารย์” ยิ่งกว่า

* ศาสตราจารย์ประจำสำนักงานอธิการบดี สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

¹ ดู สนั่น ปัทมะทิณ, “เกียรติแห่งอาชีพครู”, *ศูนย์ศึกษา*, ฉบับที่ 7, ปีที่ 2 (สิงหาคม 2497), หน้า 2-3.

นอกจากนี้ยังเกิดเป็นสมัณนิยมที่จะตีความหมายว่า “ครู” ไปต่าง ๆ เช่นบางทีหมายถึงผู้ที่สอนนักเรียนตามชั้นต่ำ ๆ (อนุบาล หรือประถมศึกษา) ส่วนผู้สอนในชั้นสูง ๆ ในวิทยาลัย มหาวิทยาลัยว่า “อาจารย์” บางทีก็เรียกผู้สอนที่ไม่มีวุฒิปริญญาว่า “ครู” ส่วนผู้สอนที่มีปริญญาให้เรียกว่า “อาจารย์” ทั้ง ๆ ที่ในสังคมบางแห่งก็เรียกผู้ไปหอยหมอกดู ช่างเสริมสวย คนทำเส้นให้ ผู้มีเวทมนต์คาถา ว่า “อาจารย์” ก็มาก อาจารย์จึงกลายเป็นคำเรียกผู้สอนที่เหนือกว่า ครูธรรมคา ส่วนศาสตราจารย์นั้นก็หมายถึงตำแหน่งชั้นสูง หรือตำแหน่งมีเกียรติ ของอาจารย์ประจำของมหาวิทยาลัยที่สอนมานานพอสมควร รวมทั้งบรรดาข้าราชการหรือผู้ทรงคุณวุฒิที่มีงานประจำอยู่นอกมหาวิทยาลัยแต่มาสอนเป็นครั้งคราวด้วย

สภาพการณ์เช่นว่านี้ทำให้คุณต่อผู้ใดหรือสังคมใดไม่ ผู้เขียนในฐานะที่มาทำอาชีพสอนหนังสือประเภท “ตามสัญญา” และไม่เคยได้รับทราบถึงความหมายที่แท้จริงของอาชีพและชื่อตำแหน่งต่าง ๆ เริ่มแต่ความหมายของคำว่า ครู อาจารย์ และศาสตราจารย์จนถึงคุณสมบัตินี้ จรรยาบรรณวินัย ภาระหน้าที่ ตลอดจนถึงปัญหาของการปฏิบัติภารกิจของครูนั้นมีความรู้สึกที่ว่า ไม่มีหลักที่พึงทางจิตใจว่ามาตรฐานของอาชีพนี้มีอยู่อย่างใด จึงได้พยายามสำรวจรวบรวมข้อคิดเห็นต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องนี้ด้วยหวังว่า จะเป็นประโยชน์ในการเตือนตนเองอยู่บ้าง สมดังพุทธภาษิตที่ว่า “พึงสำรวจตนด้วยตนเอง” และ “พึงเตือนตนด้วยตนเอง”² นอกจากนี้ก็หวังว่าอาจจะเป็นประโยชน์ต่อเพื่อนร่วมสัมมาชีวะนี้ตามสมควร

ทั้งนี้หากบทความนี้จะก่อให้เกิดกุศลบุญราศี แม้แต่เล็กน้อยแล้ว ผู้เขียนขออุทิศผลานิสงส์เป็นการบูชา พระคุณของบรรดาครู อาจารย์ ศาสตราจารย์ ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ทั้งหลายที่ได้ประสิทธิ์ประสาทสติปัญญาแก่ผู้เขียนมาแต่บุรพกาล ส่วนข้อเสียหายบกพร่องประการใดนั้นผู้เขียนขอน้อมรับแต่ผู้เดียว

II. ความหมาย

เพื่อที่จะศึกษาถึงลักษณะและภาระหน้าที่ต่าง ๆ ของผู้สอนทั้งหลายให้สมบูรณ์ ผู้

² คำว่า “ปฏิมีเสตมคตนา” และ “อคตนา โขทยคตนา” ตามลำดับ ดู พระไตรปิฎก ฉบับบาลี เล่มที่ 25 หน้า 66 (พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย 2469) ในตอนต่อไปจะอ้างว่า พระไตรปิฎก โดยจะแจ้งเล่มและหน้าไว้ด้วย ส่วนโรงพิมพ์และปีที่พิมพ์แต่ละเล่มไม่เหมือนกัน พระไตรปิฎกฉบับนี้เป็นภาษาบาลีทั้งหมดฉะนั้นคำแปลทุกแห่งจึงเป็นคำแปลของท่านอาจารย์เจ้าคุณพระราชสิทธิมุนี (โชดก ป.ศ. 9) วัดมหาธาตุ ผู้เป็นอุปสัมปทาจารย์ของผู้เขียน

เขียนจะลงศึกษาความหมายของคำว่า ครู อาจารย์ ศาสตราจารย์ ตลอดจนคำที่เกี่ยวข้องเสียก่อน โดยจะถือเอาความหมายทั้งที่ใช้อยู่ในสังคมไทยและความหมายอันเป็นสากล

คำว่า “ครู” มาจากคำภาษาบาลีว่า ครุ แปลว่า นำเคารพ หนัก สูง ใหญ่ ผู้สอน ผู้ปรากฏเด่น ผู้ถ่ายทอดความรู้ ผู้คายความร้กของตนลงไปในศิษย์ทั้งหลาย ดังมี อรรถกถาบังไว้ว่า “สิสุเสสุ สีนหิ วมตติ ครุ”³ หมายความว่าครูเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ทั้งหลาย ยิ่งศิษย์รับความรู้ไปมากครูก็ยิ่งรักศิษย์นั้น

ส่วน “อาจารย์” หมายความว่า “ผู้ประพฤติประโยชน์แก่กุลแก่ศิษย์ทั้งหลาย” (สิสุสนา หิติ อจรรตติ อจริโย) และอีกความหมายหนึ่งว่า “ผู้อันศิษย์พึงประพฤติบูชาโดยเอื้อเฟื้อ (อาทเรน จริตพฺโพ อปฺภูฐาทพฺโพติ อจริโย)”⁴

ตามความหมายในทางพุทธศาสนานี้มีการกำหนดอาจารย์ในทางธรรมไว้เป็น 4 ประเภท คือ บัณฑิตอาจารย์ (อาจารย์ผู้บวชเป็นสามเณรให้) อุปสัมปทอาจารย์ (อาจารย์ผู้บวชเป็นพระให้ได้แก่คู่สวดทั้งสอง) นิสสัยาจารย์ (อาจารย์ผู้ให้ศีล) และอุทเทศาจารย์ (อาจารย์ผู้สอนธรรมให้) เมื่อดูตามความหมายดังนี้แล้ว น่าจะหมายความว่า ครู คือผู้สอนวิชาความรู้แก่ศิษย์โดยตรง ส่วนอาจารย์หมายถึงผู้สอนทั้งวิชาความรู้ด้วย อบรมมารยาทต่าง ๆ ให้ด้วย

ส่วนคำว่า “ศาสตราจารย์” นั้น มีความหมายเป็นหลายนัยเพราะ “ศาสตราจารย์” มาจากคำว่า ศาสตร + อาจารย์ จึงจะต้องแยกวิเคราะห์ไปตามลำดับก่อนแล้วจึงหาความหมายรวมภายหลัง

ศาสตร ในภาษาไทยหมายถึง คำว่า หรือวิชา แต่ศาสตรา หมายถึงของมีคม เครื่องฟัน เครื่องแทง ด้วยทั้งเช่น ศาสตราวุธ ดังนั้นศาสตราจารย์ จึงแปลว่า อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญในวิชาหรือคำรา

ความจริง คำว่า ศาสตร เป็นศัพท์ สันสกฤต ตรงกับ ศาสตรา ตามศัพท์ บาลี จึงควรจะได้ศึกษาถึงความหมายตามภาษานั้นด้วย คือ ศาสตรา มาจากรากศัพท์ว่า

³ ทาลลภิกขานุปัติยิกา ทริอมหังษุจิ (พระนคร : โรงพิมพ์ไท, 2464), น. 399.

⁴ Ibid., น. 258.

“ศาส” หมายถึง สั่งสอน เต็มบัจจัย “รตุณ” รวมเป็น สตุณ แปลว่า ศาสคา ซึ่งแปลความโดยอรรถได้หลายประการ ดังนี้⁵

1) ศาสคา แปลว่า ผู้สอน ผู้แนะนำ ดังบาลีว่า “ศาสติ วินยติ สตุเทติ สตุณา” ชื่อว่า ศาสคา เพราะอรรถว่า ผู้สอน คือผู้แนะนำคนทั้งหลาย

2) ศาสคา แปลว่า ผู้สละกิเลส ดังบาลีว่า “กิเลส สชติ วิสขุเชติ อนุภาว กเมตติ สตุณา” ชื่อว่า ศาสคา เพราะอรรถว่า ผู้สละ คือผู้ละกิเลสทั้งหลายได้แก่ผู้ทำให้กิเลสถึงความไม่มี

3) ศาสคา แปลว่า ผู้ล้างกิเลสให้หมดจดด้วยศาสนา มีบาลีว่า “กิเลส สาส-โนทเคน สิญจตติ สตุณา” ชื่อว่า ศาสคา เพราะอรรถว่า ผู้ล้างกิเลสทั้งหลายด้วยน้ำคือศาสนา (ล้างด้วยน้ำ คือศีล สมาธิ ปัญญา)

4) ศาสคา แปลว่า ผู้ยังความสามารถของกิเลสให้เหือดแห้งไป มีบาลีว่า “กิเลส สตุตีสชาตํ ปัก โสสาเปตติ สตุณา” ชื่อว่า ศาสคา เพราะอรรถว่า ผู้ยังเปือกตมกล่าวคือความสามารถของกิเลสให้เหือดแห้งไป (ความสามารถของกิเลสในที่นี้ได้แก่อนุสัยทั้ง 7)

5) ศาสคา แปลว่า ผู้เบียดเบียนกิเลส ดังบาลีว่า “กิเลส สสติ ทิสตติ สตุณา” ชื่อว่า ศาสคา เพราะอรรถว่า ผู้เบียดเบียนกิเลส

6) ศาสคา แปลว่า ผู้พึงธรรม มีบาลีว่า “สวติ อสวติ รมุมกถํ โสตุ อิจฺจตติ สตุณา” ชื่อว่า ศาสคา เพราะอรรถว่า ผู้พึง คือผู้ตั้งใจพึง ได้แก่ผู้ปรารถนาเพื่อพึงธรรมกถา

7) ศาสคา แปลว่า ผู้สงบกิเลส ดังบาลีว่า “สเมติ กิเลส อุปสเมตติ สตุณา” ชื่อว่า ศาสคา เพราะอรรถว่า ผู้ยังกิเลสทั้งหลายให้เข้าไปสงบ

ฉะนั้นจึงสรุปใจความได้ว่า ศาสคาหมายถึง “ผู้สอนตนเองให้ดีกว่าก่อนแล้ว จึงสอนผู้อื่นให้ดีกว่า” ได้แก่ผู้สอนบุคคลให้รู้จักประโยชน์โลกนี้ ประโยชน์โลกหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง คือพระนิพพาน⁶

⁵ Ibid., น. 845.

⁶ ความในคตอนนี้ผู้เขียนได้รับความกรุณาแจ้งจากท่านเจ้าคุณ พระราชสิทธิมนี

เหตุที่ผู้เขียนนำความหมายของศาสตร์มาอธิบายประกอบโดยละเอียดก็เพื่อจะได้ช่วยให้บางท่านเลิกใช้คำเรียกอาจารย์ที่เป็นศาสตราจารย์ว่า ศาสตราจารย์เสียที เพราะมีคุณสมบัติต่างกันเป็นอันมาก และรู้สึกว่าเป็นการนำศัพท์สันสกฤตมาใช้ สำหรับอาจารย์นั้นเหมาะแล้ว ส่วนบาลีนั้นควรจะหมายถึงพระพุทธเจ้า

คราวนี้ลองหันมาพิจารณาจากภาษาอังกฤษดูบ้าง คำว่า “ครู” คงจะใกล้เคียงกับคำว่า Teacher มีรากมาจากคำว่า Teach (สอน) ซึ่งเป็นภาษาอังกฤษดั้งเดิม มีความหมายในการ “แสดงการชี้ให้เห็น” เป็นคำพ้องหรือคำที่ใช้ทั่วไปในความหมายที่เกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้หรือทักษะ โดยปกติมักแสดงความสนใจแก่นักเรียนเป็นรายบุคคล (เช่น เขาสอนวิธีเล่นเทนนิส) คำกริยานี้มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า Instruct ซึ่งหมายถึงการสอนอย่างเป็นระเบียบแบบแผนโดยปกติในเนื้อหาวิชาใดวิชาหนึ่ง เช่น เขาสอนวิชาเคมี

ผู้เขียนรู้สึกว่ คำว่า Teacher น่าจะแปลว่า “ครู” หมายถึงผู้สอนอย่างกว้างทั่วไปทุกชนิด แต่ถ้าจะแสดงลักษณะพิเศษก็หมายถึงผู้สอนที่มีสัมพันธภาพอันใกล้ชิดกับศิษย์ (คือมีอากรจำใจจำใจ) ตรงกับความหมายภาษาอังกฤษดังกล่าว ส่วน Instructor น่าจะแปลว่า “อาจารย์” อันหมายถึงผู้วิชาใดวิชาหนึ่งทั้งจะตรงกับที่ทางมหาวิทยาลัยต่างประเทศเรียกตำแหน่งผู้สอนชั้นต้น ส่วนตำแหน่งผู้สอนชั้นสูงเรียกว่า Professor ซึ่งมีหลายระดับ

ส่วนคำว่า Professor นั้นมีรูปกริยาว่า Profess มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า *fateri=to avow* คือประกาศ กับอุปสรรค *Pre=before* ฉะนั้น Profess จึงแปลว่าประกาศต่อสาธารณะในภาษาอังกฤษจึงมักจะหมายถึงผู้สอนที่มีตำแหน่งสูงสุดในระดับมหาวิทยาลัย⁷ คือศาสตราจารย์ ส่วนประเทศในยุโรปที่มีพื้นภาษามาจากละติน อาจจะหมายความถึง ครู ผู้สอนทั่วไป

ข้างบนนี้เป็นความหมายของผู้สอนประเภทต่าง ๆ ในภาษาอังกฤษสามัญ แต่เมื่อศึกษาในระดับวิชาการแล้วจะพบว่า Professor นั้นมีความหมายละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป ดังที่ศาสตราจารย์ฮานส์ เจ. มอร์แกนเขา เขียนว่า “ศาสตราจารย์คือคนที่ได้อุทิศชีวิตในการ

⁷ *Webster's New World Dictionary of the American Language, College Edition, New York: The World Publishing Company, 1955, pp. 1163-1194-5.*

“ประกาศ” (Profess) และสิ่งที่เขาได้ปฏิญาณที่จะประกาศนั้นคือ สัจธรรม เท่าที่เขาจะเล็งเห็นได้” (the truth as he sees it)⁸

III. คุณสมบัติ

เมื่อได้ทราบความหมายของ คำว่า ครู อาจารย์ และศาสตราจารย์แล้วในลำดับนี้จะได้พิจารณาว่า ครู อาจารย์ ควรจะมีคุณลักษณะอย่างไรจึงจะสมควรได้รับฉายาตรงกับความหมายที่กล่าวแล้ว

การศึกษาถึงคุณลักษณะของครูอาจารย์และศาสตราจารย์นั้นสิ่งที่พิจารณาได้หลายแง่ เช่นหากพิจารณาในฐานะที่เป็นบุคคลแต่ละคนก็ควรศึกษาถึงคุณสมบัติของครูที่ดี หรือถ้าจะพิจารณาครูอาจารย์ในฐานะที่เป็นคณะบุคคลที่มีมาตรฐานทางสังคม กำหนดไว้กับบุคคลคณะอื่น ก็อาจจะศึกษาได้ในแง่ของจรรยา แต่ถ้าจะพิจารณาครูอาจารย์ในฐานะที่เป็นกลุ่มบุคคลหนึ่งของสังคมซึ่งประกอบด้วยบุคคลหลายกลุ่มหลายประเภทแล้ว ก็ต้องพิจารณาถึงข้อ

⁸ Hans J. Morgenthau, "Reaction to the Van Doren Reaction," *The New York Times Magazine*, (November 22, 1959), p. 17. เรื่องของแวน โดเรน อันเป็นเหตุให้ท่านมอเรนเขา เขียนบทความเรื่องนี้เป็นเรื่องที่ถูกทักท้วงโคตรมากในวงการศึกษามหาวิทยาลัยเมื่อ 8 ปีก่อน คือศาสตราจารย์ แวนโดเรน ผู้สอนวิชาวรรณคดี อยู่ที่มหาวิทยาลัยโคลัมเบียเป็นผู้คอมมิวนิสต์หัวขว้างว้างวักวัก โหดเหี้ยม ได้ติดต่อกับหลายคราวได้รางวัลเพิ่มขึ้นเท่าตัวทุกครั้งที่ตอบได้ (ถ้าผิดจะถูกริบ) จนทางบริษัทรโหดเห็นเป็นโอกาสที่จะตั้งผู้ให้สนใจรายการนี้จึงคิดขอให้ แวนโดเรน ตอบคำถามต่อไปโดยบอกคำตอบให้ทราบ แต่ต้องแสดงเหมือนหนึ่งว่าไม่รู้ แสดงว่าคำถามยากเกินกว่าจะตอบได้ก็ทวดหัวดี จนกระทั่งเงินรางวัลขึ้นถึง 129,000 เหรียญสหรัฐ คือราวสองล้านหกแสนบาท จึงถูกจับได้ว่ามีการแสดงเท็จหลอกลวงผู้ชมเกิดเป็นปัญหาใหญ่ขึ้นว่าศาสตราจารย์แวนโดเรน ทำถูกหรือไม่ ทางฝ่ายบ้านเมืองก็สอบสวนแต่ก็ไม่พบเหตุอะไร เพราะไม่มีหลักฐานอะไร ครูอาจารย์ และนักศึกษามีความเห็นต่าง ๆ กันว่าควรจะทำอย่างไร เมื่อแวนโดเรนยื่นใบลาออกจากมหาวิทยาลัยโคลัมเบียฯ ยอมให้ออกก็ยังมีประท้วงอีกมาก ท่านมอเรนเขาจึงเขียนบทความนี้ตำหนิมาตรฐานศีลธรรมของคนอเมริกันที่ไม่เข้าใจสาระของเรื่องนี้ กล่าวคือท่านเห็นว่าควรควรพิจารณาการทุจริตต่าง ๆ ในวงการเมืองและธุรกิจต่าง ๆ นั้นเป็นที่เกิดขึ้นได้เสมอเพราะผู้อยู่ในวงการเหล่านี้ย่อมต้องการแสวงหาอำนาจ ความมั่งคั่งทรัพย์สิน เป็นที่มาแห่งอำนาจอย่างหนึ่ง ผู้อยู่ในวงการเหล่านี้จึงมักประสมเรือ่งชนิดนี้เสมอแม้ตัวเองจะไม่ทุจริตเสมอไปแต่ก็ต้องมีมาตรการสังคม เช่น กฎหมายข้อบังคับต่าง ๆ คอยควบคุมไว้ไม่ให้มีการทุจริตหรือเล่ห์เหลี่ยมบางชนิด แต่ศาสตราจารย์เป็นผู้แสวงหาและประกาศสัจธรรม ละนั้นถ้าใช้เล่ห์กลให้คนหลงเชื่อว่าเป็นคนเก่งมีความรอบรู้ตอบปัญหาได้ทุกชนิดจึงผิดมาก เปรียบเสมือนแพทย์ที่ประกาศตนเป็นผู้รักษาพยาบาลผู้ป่วยใช้หลักกลายเป็นผู้ทว่าร้ายและฆ่าผู้ป่วยเสียเอง จึงมิได้ทำผลเพียงแต่คอร์รัปชันหรือละเมิดกฎระเบียบเกณฑ์แห่งวิชาชีพของอาจารย์แต่ทำผิดฐานเป็นผู้ทำลายกฎนั้น

บทความเรื่องนี้ผู้เขียนคิดตามคันทหาตามห้องสมุดหลายแห่งในประเทศไทยไม่ได้ จึงได้ขอให้นาย Edward Rhatigan นักศึกษาชั้นศูนย์ตะวันออกตะวันออกศึกษาศาสตร์กับผู้เขียนช่วยค้นหาให้จากห้องสมุดรัฐสภาที่กรุงวอชิงตันแล้วนำรูปส่งมาทางอากาศ จึงขอบขอบคุณไว้ในที่นี้ด้วย

จำกัดที่สังคมกำหนดไว้สำหรับกลุ่มคนกลุ่มนั้น ๆ กล่าวคือกฎข้อบังคับต่าง ๆ ซึ่งมีหลายชนิด แต่ที่ควรนำมาศึกษาเป็นพิเศษในที่นี้คือ วินัยของครู เพราะข้อจำกัดอย่างอื่นก็มีคล้ายกันกับกลุ่มและเอกชนอื่น ๆ อยู่แล้ว ฉะนั้นเพื่อความกระจ่างบทความนี้จึงจะพิจารณาเรื่องคุณสมบัติ จริยะ และวินัย ของครูอาจารย์ แยกกันไป

คุณสมบัติของครูและอาจารย์หากจะพิจารณาโดยถือค่านิยมทางพุทธศาสนาแล้ว ท่านเจ้าคุณพระพรหมราชสิทธิมุนี ได้กรุณาชี้แจงว่า ตามคำสอนในพุทธศาสนาไม่มีการแยกคุณสมบัติของครูและอาจารย์ออกจากกันเลย ทั้งที่มีแสดงไว้ในที่หลายแห่ง ความจริงคุณสมบัติของครูอาจารย์นี้พระพุทธรเจ้าตรัสว่าตรงกับลักษณะอย่างกัลยาณมิตร แปลว่า มิตรที่ดี มิตรแท้ สำหรับพระพุทธรองค์เองอันถือว่าเป็นบรมครูนั้นก็ทรงเปรียบพระองค์ว่าเป็นกัลยาณมิตรของพุทธบริษัททั้งหลาย ดังคำกล่าวที่ว่า “จริงอยู่อานนท์ สัตว์ทั้งหลายผู้มีความเกิด แก่ เจ็บตายเป็นธรรมดาได้อาศัยเราเป็นกัลยาณมิตรแล้วย่อมพ้นจากความเกิด แก่ เจ็บตาย” (มมมฺหิ อานนฺท กัลยาณมิตรุตฺถํ อากมฺม ชาคิธมฺมา สตุตฺตา ชาคิยา ปรีมฺพฺจฺจนฺติ)⁹

ดังนั้นการพิจารณาคูณสมบัติของครูอาจารย์ จึงควรพิจารณาจากคุณสมบัติของกัลยาณมิตร อันปรากฏมีคำอธิบายอยู่ 2 แห่ง

ในแห่งที่ 1 อยู่ใน*วิสุทธิมรรค* ภาค 1 กล่าวเป็นบาลีว่า

“ปีโย ครู ภวานีโย วตุตา จ วจนฺกุขโม
คมภีรณฺจ กถํ กตุตา โน จฏฐานเ นโยชเย”¹⁰

อันอาจตีความหมายได้เป็น 7 ข้อดังนี้

- 1) ปีโย เป็นที่รักใคร่ของศิษย์และคนทั่วไป
- 2) ครู เป็นคนมีใจคอหนักแน่น ไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรมทั้ง 8
- 3) ภวานีโย หมั่นฝึกฝนอบรมตนให้ก้าวหน้าในวิชาการต่าง ๆ อยู่เสมอ
- 4) วตุตา ขยันอบรมสั่งสอนศิษย์และเป็นผู้ฉลาดในการสอน
- 5) วจนฺกุขโม อุดหนุนต่อถ้อยคำแสดงใจ ถ้อยคำลวงเกินของผู้อื่นระงับวิธีทาง

⁹ พระไตรปิฎก เล่มที่ 15 หน้า 128.

¹⁰ *วิสุทธิมรรค*, ภาค 1, พระนคร มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2507, หน้า 123. อธิบายความโดยพระราชนิพนธ์

- 6) คมกริรฤเจ กถิ กตุททา สามารถในการสอนนงน่นสอนเรื่องเกียาาสิกซึ่งให้
นักเรียนเข้าใจได้ง่าย
- 7) โน จฏฐาเน นโยชเย ไม่ชักนำศิษย์ ไม่ชักชวนศิษย์ ไม่ให้ทำ
ศิษย์ในทางที่ไม่ดีไม่สมควร เช่น อบายมุขทั้ง 6 เป็นต้น

นอกจากนี้มีคำอธิบายเพิ่มเติมคำว่ากัลยณมิตรซึ่งปรากฏอยู่ใน *วิสุทธิมรรค* ไว้อย่าง
ละเอียดใน *มหาฎีกา* ภาค 1 แสดงคุณสมบัติของ กัลยณมิตร อีกเป็นแห่งที่ 2 ดังนี้
“กัลยณมิตรุโต ทิ สทุธาสมุปนุโน” โหติ สีสสมุปนุโน สุตสมุปนุโน จากสมุปนุโน
วิริยสมุปนุโน สติสัมปนุโน สมာธิสมุปนุโน ปญญสมุปนุโน แปลว่า จริงอยู่บุคคลผู้ที่ได้
นามว่า กัลยณมิตรนั้น ต้องประกอบไปด้วยคุณธรรม 8 ประการ คือ

- 1) เป็นผู้มีความศรัทธา (เชื่อก่อนการตรัสรู้ของพระเจ้า เชื่อกกรรม เชื่อผลของ
กรรม)
- 2) เป็นผู้มีความศรัทธา
- 3) เป็นผู้มีความสุตตะ (คือได้รับการศึกษาอบรมมาดี)
- 4) เป็นผู้มีความจาคะ สันโดษ ชอบสงัด
- 5) เป็นผู้มีความเพียร
- 6) เป็นผู้มีความสติ (เช่นได้เจริญสติปัฏฐาน 4)
- 7) เป็นผู้มีความสมาธิ (เช่นได้อบรมใจให้เกิดสมาธิด้วยอำนาจสมถกรรมฐาน)
- 8) เป็นผู้มีความปัญญา (เช่นได้อบรมใจให้เกิดปัญญาคด้วยอำนาจการเจริญวิปัสสนา
กรรมฐาน)¹¹

นอกจากจะได้แจ้งให้ผู้เขียนทราบถึงรายละเอียดของกรรมเหล่านี้แล้วท่านเจ้าคุณ
ราชสิทธิมนูยังชี้แจงด้วยว่า ผู้ประกอบคุณธรรมเหล่านี้ทางธรรมเรียกว่ากัลยณมิตรแปลว่า
มิตรดี มิตรแท้ การที่ทางโลกเอามาประยุกต์เป็นคุณสมบัติของครูอาจารย์ เป็นการดี เป็น
การสมควรและถูกต้องอยู่ เพราะถ้าครูคนใด อาจารย์คนใด ได้ประพฤติปฏิบัติตามคุณธรรม
เหล่านี้ ตั้งตนอยู่ในคุณธรรมเหล่านี้แล้วนับว่าเป็นครูที่ดี อาจารย์ที่ดี อย่างหาที่ติมิได้เลย

¹¹ *มหาฎีกาภาค*, 1, พระนคร : พาณิชย์สุภผล, 2468, หน้า 174. อธิบายความโดยพระราชสิทธิมนู

การที่ท่านเจ้าคุณราชสิทธิมนูได้เปรียบคุณสมบัติของกัลยาณมิตรกับคุณสมบัติของ
ครูนั้นก็ตรงกับภารกิจของทางราชการไทย คือ กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งอบรมครูใหม่ว่า

“อาจารย์ ผู้เป็นกัลยาณมิตรจะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ คือ

ปิโย เป็นผู้น่ารัก *ศรุ* นำเคารพ *ภาวนีโย* นำสรรเสริญ

วคฺตา เป็นผู้สอน *วจนุชโย* สามารถในการสอน

คมฺภีรณฺจ กถํ กคฺตา สอนข้อความที่ลึกซึ้งได้

โม จฺจฺจฺราเน นิโยชเย ไม่ชักชวนในทางที่ไม่สมควร”¹²

สำหรับคำอธิบายสองแห่งนี้ ผู้เขียนเข้าใจว่า แห่งที่หนึ่ง กล่าวถึงการวางตัว
หรือการประพฤติตนที่ครู อาจารย์พึงปฏิบัติต่อศิษย์ ส่วนแห่งที่สองมีลักษณะเป็นคุณสมบัติ
ประจำตัวของครูอาจารย์เอง

คุณสมบัติของครู อาจารย์นี้ ผู้เขียนรวบรวมได้เพียงตามคำสอนในพระพุทธ
ศาสนา ดังที่ได้แสดงมานี้ ส่วนแนวความคิดหรือคุณสมบัติทั่ว ๆ ไปของครูมีอยู่ในข้อเขียน
ของบรรดาครู อาจารย์หลายท่าน ซึ่งผู้สนใจคงจะติดตามศึกษาได้โดยไม่ยากนัก¹³

IV. จรรยา

จรรยา มารยาท หรือจริยะ (Ethics) นี้ น่าจะหมายถึงสิ่งที่คณะบุคคลร่วมกลุ่ม
ร่วมอาชีพ ร่วมกันก่อตั้งขึ้นเพื่อเป็นแนวทางดำรงชีวิตของผู้ผูอยู่ในอาชีพนั้น ๆ โดยปกติ จะไม่
มีอำนาจกฎหมายของบ้านเมืองมาบังคับให้สมาชิกผู้นั้นต้องปฏิบัติตาม เหมือนอย่าง
วินัย ซึ่งจะกล่าวถึงในตอนต่อไป แต่สมาชิกผู้นั้นจะร่วมกันสนับสนุนมาตรฐานแห่งจริยะนั้น
และแทรกแซง (Sanction) พฤติกรรมของสมาชิกผู้ประพฤติผิดอาจจะทำให้ตามหลักเกณฑ์
และวิธีการของกลุ่มนั้น ๆ เอง ปัจจุบันในประเทศไทย จรรยา มารยาท ประเภทนี้ปรากฏ
มีอยู่ในวงการวิชาชีพหลายอย่างเช่น จรรยาแพทย์ จรรยาพยาบาล มารยาทนายความ ฯลฯ

สำหรับผู้มีอาชีพครุนี้ปรากฏว่ามีระเบียบคุรุสภา เรื่องจรรยา มารยาทอยู่ โดยมี

¹²จาก “คำกล่าวบูชา คุณพระรัตนตรัย และพุทธโฆวาท ในการปฐมนิเทศ คุรุบรรจุนิเทศ สังกัดกรม
วิสามัญศึกษา วันจันทร์ที่ 16 พฤษภาคม 2509 เวลา 9.30 น. ณ ห้องบรรยายตึกกรมการศาสนาชั้น 3” แผ่นเอกสาร
โรเนียว โปรดสังเกตรหัสคัดต่างเล็กน้อยในคำอธิบาย

¹³ตัวอย่างเช่น เป็รื่อง กุมภ, “ครูที่ดีของนักเรียน,” *ศูนย์ศึกษา*, ปีที่ 8, ฉบับที่ 9 (กันยายน 2504),
โตกัณ วิเชียร, “บุคคลิกลักษณะของครูที่มีประสิทธิภาพ,” *ศูนย์ศึกษา*, ปีที่ 8, ฉบับที่ 8, (สิงหาคม 2504), และ
หลวงสมานวนกิจ, “ท้าวข่างไรศิษย์จึงจะนิยมรักใคร่ครู,” *ศูนย์ศึกษา*, ปีที่ 9, ฉบับที่ 12 (ธันวาคม 2505).

กระทรวงศึกษาธิการให้ความเห็นชอบ จึงหมายความว่าจรรยา มารยาทดังกล่าวนี้เป็นจรรยา ของครูที่อยู่ในสังกัดของกระทรวงศึกษาธิการ หรือผู้ที่เป็สมาชิกขององค์การครูสภาเท่านั้น ไม่รวมถึงผู้มีอาชีพสอนอื่น ๆ โดยเฉพาะอาจารย์มหาวิทยาลัย ซึ่งทำให้กลายเป็นกลุ่มครูที่ยัง ไม่มีมาตรฐานจรรยา มารยาทแต่อย่างใด ผิดกับอาจารย์มหาวิทยาลัยต่างประเทศซึ่งมีสมาคม อาจารย์เป็นผู้กำหนดมาตรฐานจรรยา ให้ใช้ได้ทั่วไปและมีข้อตกลงหรือความเข้าใจ (understanding) ระหว่างอาจารย์กับมหาวิทยาลัยแต่ละแห่งด้วยว่าอาจารย์ควรประพฤติปฏิบัติอย่างไร นอกจากนักศึกษามัธยมศึกษาไทยผู้หนึ่งเสนอความคิดเห็นว่าควรมีจรรยาเช่นใด ซึ่งผู้เขียนรู้สึก ว่าเป็นข้อเสนอที่ประนีประนอมทั้งหลักของไทยและสากลมารวมกันได้ดีมาก

เพื่อประโยชน์แห่งการศึกษาในเรื่องนี้ให้สมบูรณ์ ผู้เขียนจะได้คัดลอกและแปล มาตรฐาน จรรยา มารยาท ดังกล่าวทั้ง 4 เรื่องมาลงในบทความนี้ตามลำดับ

1) ระเบียบประเพณีของครูว่าด้วยจรรยา มารยาทของครู ของคุรุสภามีดังต่อไปนี้

- (1) ครู ควรมีศรัทธาในอาชีพครู และให้เกียรติแก่ครูด้วยกัน
- (2) ครู ควรบำเพ็ญตนให้สมกับที่ได้ชื่อว่าเป็นครู
- (3) ครู ควรใฝ่ใจศึกษาหาความรู้ความชำนาญอยู่เสมอ
- (4) ครู ควรตั้งใจฝึกสอนศิษย์ให้เป็นพลเมืองดีของชาติ
- (5) ครู ควรร่วมมือกับผู้ปกครองในการอบรมสั่งสอนเด็กอย่างใกล้ชิด
- (6) ครู ควรรู้จักเสียสละและรับผิดชอบในหน้าที่การงานทั้งปวง
- (7) ครู ควรรักษาชื่อเสียงของคณะครู
- (8) ครู ควรรู้จักมัธยัสถ์ และพยายามสร้างฐานะของตนเอง
- (9) ครู ควรยึดมั่นในศาสนาที่ตนนับถือ และไม่ลบหลู่ศาสนาอื่น
- (10) ครู ควรบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคม¹⁴

2) คำประกาศจรรยา ศาสตราจารย์ของสมาคมศาสตราจารย์มหาวิทยาลัยอเมริกัน

(1) ศาสตราจารย์ ด้ยความสำนึกอย่างลึกซึ้งต่อ ค่าและเกียรติของการสืบ แสวงหาความรู้ ขอน้อมความรับผิดชอบพิเศษต่าง ๆ ที่ตนมีอยู่ ความรับผิดชอบเบื้องต้นต่อ วิชาของเขา คือ การแสวงหาและการแถลง สัจธรรมเท่าที่เขาได้เห็น เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์

¹⁴ระเบียบคุรุสภาว่าด้วยจรรยา มารยาท ตามระเบียบประเพณีของครู พ.ศ. 2506

ประสงค์ให้เขาอุทิศพลังทั้งหลายในการพัฒนาและปรับปรุงความรู้ทางวิชาการอยู่ตลอดเวลา เขายอมรับพันธะที่จะควบคุมตนเอง ที่จะตัดสินใจปัญหาในการใช้ ขยาย และถ่ายทอดความรู้เหล่านั้น เขาปฏิบัติอย่างซื่อสัตย์ทางปัญญา แม้ว่าเขาอาจจะมีควมสนใจในเรื่องอื่น ๆ ด้วย แต่เรื่องเหล่านั้นจะไม่กระทบกระเทือนหรือประนีประนอมกับเสรีภาพในการแสวงหาของเขาเป็นอันขาด

(2) ในฐานะที่เป็นครู ศาสตราจารย์ส่งเสริมให้นักเรียนได้ศึกษาหาความรู้โดยเสรี เขาสอนนักเรียนอย่างดีที่สุดตามมาตรฐานในวิชานั้น ๆ เขาให้ความนับถือแก่นักเรียนในฐานะที่เป็นบุคคลและยึดมั่นในบทบาทของครูที่แท้โดยเป็นผู้แนะนำเชิงปัญญาและเป็นพี่ปรึกษาทั่วไป เขาพยายามอย่างสมเหตุสมผลที่จะส่งเสริมการปฏิบัติทางวิชาการอย่างซื่อสัตย์ และจะพยายามประเมินผลการศึกษานักเรียนให้ตรงตามความสามารถของนักเรียนผู้นั้น เขายอมรับสภาพความล้มเหลวของความสัมพันธ์ฉันท์ศิษย์และครู เขาหลีกเลี่ยงการใช้นักเรียนเพื่อประโยชน์ส่วนตัว และยอมรับรองความช่วยเหลือที่สำคัญ ๆ ที่นักเรียนช่วยทำงานให้ เขายกย่องเสรีภาพทางการศึกษาของนักเรียน

(3) ในฐานะเพื่อนร่วมงาน ศาสตราจารย์มีพันธะที่จะต้องปฏิบัติในฐานะที่เป็นสมาชิกของชุมชนนักวิชาการ เขาเคารพและปกป้องเสรีภาพในการแสวงหาความรู้ของเพื่อนอาจารย์ ในการแลกเปลี่ยนความคิดหรือการวิพากษ์วิจารณ์ เขาแสดงความเคารพต่อความคิดเห็นของผู้อื่นตามสมควร เขายอมรับรองหนี้วิชาการ และพยายามที่จะตัดสินใจเพื่อนร่วมงานตามมาตรฐานของวิชานั้นอย่างตรงไปตรงมา เขายอมรับส่วนในการบริหารงานสถาบันการศึกษาของเขา ในฐานะที่เป็นความรับผิดชอบอย่างหนึ่งของคณะอาจารย์

(4) ในฐานะสมาชิกแห่งสถาบันการศึกษาของเขา ศาสตราจารย์จะพยายามที่จะเป็นครูและนักวิชาการที่เข้มแข็งเหนือสิ่งอื่นใด แม้ว่าเขายอมรับปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของสถาบันเท่าที่ไม่ขัดแย้งกับเสรีภาพแห่งการศึกษา เขาก็ดำรงสิทธิ์ที่จะวิพากษ์วิจารณ์และหาทางแก้ไขระเบียบข้อบังคับเหล่านั้นได้ เขาตัดสินใจปริมาณและชนิดของงานที่เขาทำนอกสถาบันโดยคำนึงว่าความรับผิดชอบของเขามีต่อสถาบัน ย่อมเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ในขณะที่คิดจะหยุดหรือลาออกจากงาน เขาใคร่ครวญถึงผลการตัดสินใจของเขาต่อโปรแกรมของสถาบัน และจะแจ้งให้ทราบล่วงหน้าตามสมควร

(5) ในฐานะที่เป็นสมาชิกของชุมชน ศาสตราจารย์มีสิทธิและพันธะหน้าที่เสมือนพลเมืองทั่วไป เขาพิจารณาถึงภาระหน้าที่เหล่านี้โดยคำนึงถึงความรับผิดชอบต่อวิชาของเขา ต่อนักเรียนของเขา ต่ออาชีพของเขา และต่อสถาบันของเขา ในเวลาที่เขาพูดหรือแสดงตัวในฐานะเอกชน เขาจะหลีกเลี่ยงที่จะทำให้ผู้อื่นรู้สึกว่าเขาพูดหรือทำในนามวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย ในฐานะพลเมืองผู้มีอาชีพซึ่งต้องมีเสรีภาพจึงจะสมบูรณ์และทรงเกียรติไว้ได้ ศาสตราจารย์มีพันธะพิเศษที่จะส่งเสริมสภาพแห่งการแสวงหาความรู้โดยเสรีและที่จะปลุกฝังความเข้าใจของมหาชนต่อเสรีภาพแห่งการศึกษา¹⁵

ง) คำชี้แจงของมหาวิทยาลัยต่อคณาจารย์ในสหรัฐอเมริกา

นอกจากคำประกาศจรรยาบรรณศาสตราจารย์ทั้งกล่าวข้างต้นแล้ว มหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกายังมีหนังสือคู่มือที่มหาวิทยาลัยจัดพิมพ์แจกแก่คณาจารย์ต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยอีกด้วย (เรียกว่า Faculty Handbook) หนังสือคู่มือคณาจารย์จะลงเรื่องต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยเท่าที่คณาจารย์จะพึงได้ทราบเพื่อจะปฏิบัติตนได้ถูกต้องกับวิธีการต่าง ๆ ที่มหาวิทยาลัยนั้นปฏิบัติอยู่ ทั้งเป็นการแจ้งให้แต่ละฝ่ายได้ทราบสิทธิและหน้าที่ของตนโดยชัดเจน อาทิเรื่องเกี่ยวกับการจัดการปกครองของมหาวิทยาลัย การสวัสดิการ การบริการต่าง ๆ หลักการเกี่ยวกับการเลื่อนขั้นตำแหน่งของอาจารย์ การลา นโยบายการจ้าง รวมทั้งหลักเกณฑ์การห้ามบรรจุมามีภรรยา ญาติพี่น้องเข้าทำงานในมหาวิทยาลัย บริการฟรี ตลอดจนระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับครู นักศึกษา และการศึกษา เป็นต้น

สำหรับเรื่องจรรยาอันเป็นวัตถุประสงค์ของเรื่องนั้นนี้ ปรากฏว่ามหาวิทยาลัยต่าง ๆ ต่างก็มีคำชี้แจงหรือข้อตกลงต่าง ๆ กันออกไป เช่นในหนังสือคู่มือ คณาจารย์ของมหาวิทยาลัยอินเดียน่ากล่าวถึงว่าโดยทั่วไปให้คณาจารย์ปฏิบัติตามมาตรฐานจรรยาแห่งวิชาชีพของตน ซึ่งหมายถึงจรรยาที่สมาคมศาสตราจารย์มหาวิทยาลัยอเมริกา ประกาศไว้ดังกล่าวนั้นเอง มหาวิทยาลัยนี้จึงไม่มีจรรยาวิชาชีพประกาศออกมาอีกเป็นพิเศษ¹⁶ อย่างไรก็ตามในหนังสือเรื่องนี้ก็ได้

¹⁵ "Statement on Professional Ethics," AAUP Bulletin, (American Association of University Professors), Autumn, 1966, pp. 290—1. แปลโดยผู้เขียนตามตัวอักษร จึงอาจจะขาดรสไปบ้าง โปรดสังเกตรูปประโยคภาษาอังกฤษใช้ประธานเป็นเอกพจน์บุรุษที่ 3 และกริยาเป็นมีจบบุณกาล อันหมายความว่าต้องการให้เป็นค่าแสดงที่หนักแน่นเท่านั้นเองว่า "อาจารย์แต่ละคนต้อง"

¹⁶ Indiana University, Faculty Handbook 1962, Bloomington, Ind. : 1962, p. 4.

กล่าวรวมถึงปัญหาสำคัญ 2 เรื่อง คือ เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างคณาจารย์ และเสรีภาพในการศึกษา

ในเรื่องแรกคือความสัมพันธ์ระหว่างคณาจารย์ด้วยกันนี้ กลุ่มนี้ได้เขียนชี้แจงว่า “ในโลกแห่งการศึกษา เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า การที่ครูคนหนึ่งวิพากษ์วิจารณ์เพื่อนครูด้วยกัน หรือวิชาที่สอนนั้นเป็นการเสียมารยาท และเป็นการละเมิดต่อจรรยาแห่งวิชาชีพ นอกจากการกระทำนั้นจะมีวัตถุประสงค์ที่จะแก้ไขข้อบกพร่องบางประการ”¹⁷ โดยได้ชี้แจงว่า การวิพากษ์วิจารณ์นั้นทำได้ ควรทำแต่ควรให้เป็นไปในทางเสริมสร้างและให้ลูกหมู่ทางตั้งจะเห็นได้จากคำแนะนำว่าในการปฏิบัติต่อคณาจารย์ด้วยกันนั้นควรยึดหลักจรรยาตั้งต่อไปนี้

“ครูควรจะไม่พูดวิจารณ์คนอื่น ๆ วิชา คณะ หรือกิจกรรมอื่น ๆ ของมหาวิทยาลัย ต่อหน้านักศึกษา ไม่ว่าในหรือนอกชั้นเรียน ในขณะที่แนะนำการศึกษาแก่นักศึกษา (ว่าควรจะเลือกเรียนวิชาใดบ้าง) นั้น เขาจะแนะนำไปอย่างดีที่สุดเท่าที่เขารู้เรื่องเกี่ยวกับวิชาต่าง ๆ ที่เปิดสอนอยู่ แต่จะไม่วิจารณ์ในทำนองปรักษ์ต่อวิชาใด การวิพากษ์วิจารณ์โดยความมุ่งหมายที่จะปรับปรุงมหาวิทยาลัยนั้นจะทำได้โดยให้ผ่านวิถีทางที่มหาวิทยาลัยกำหนดให้จนถึงพนักงานผู้มีหน้าที่ในการนั้น ทั้งนี้ครูจะไม่ตรงไปขอร้องให้สภามหาวิทยาลัยทำการใด ๆ โดยตรงไม่ว่ากรณีใด ๆ ครูพึงละเว้นในการวิจารณ์เพื่อนครูและกิจกรรมของมหาวิทยาลัยต่อบุคคลซึ่งไม่ใช่คณาจารย์ของมหาวิทยาลัยและจะไม่ไปขอให้ฝ่ายการเมืองเข้ามาแทรกแซงในกิจการของมหาวิทยาลัยไม่ว่ากรณีใด ๆ แต่การที่คณาจารย์แลกเปลี่ยนข่าวสารและความคิดเห็นกันในหมู่อาจารย์นั้นเป็นของธรรมดาและถือว่าเป็นของดี ทั้งนี้ไม่ควรให้การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นนั้นกลับกลายเป็นการนินทาว่าร้ายข้ายลีย์”¹⁸

ในส่วนที่เกี่ยวกับเสรีภาพในการศึกษานั้น มหาวิทยาลัยอินเดียน่าได้มีระเบียบไว้ดังนี้

“ไม่มีข้อจำกัดอย่างใดที่จะขัดกั้นเสรีภาพของครูในการสืบแสวงหาความรู้ เว้นแต่ข้อจำกัดเรื่องเวลาที่จะใช้ในการนั้นในกรณีจำเป็น เพื่อที่จะป้องกันมิให้ไปขัดขวางกับการปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ไม่มีข้อจำกัดใดที่จะเป็นอุปสรรคต่อเสรีภาพของครูในการที่จะประกาศแสดงความคิดเห็นในวิชา

¹⁷ *Idem.*

¹⁸ *Ibid.*, p. 5. แปลและข้อความในวงเล็บโดยผู้เขียน

ของคนในห้องเรียน หรือในป่ารกเถาหรือในสิ่งพิมพ์นอกห้องเรียน ครอบงำที่ถ้อยแถลงเหล่านั้นไม่
เป็นปฏิบัติต่อสังคมอย่างชัดเจน ครูไม่มีสิทธิ์ที่จะอ้างว่าตนมีเอกลักษณ์ที่จะอภิปรายในห้องเรียนเรื่อง
ใด ๆ ที่มีรายได้เพียงกันอยู่มาก โดยที่ปรากฏอย่างชัดเจนว่าเรื่องนั้นอยู่นอกขอบเขตวิชาของตน
ครูมีพันธะทางศีลธรรมที่จะไม่ใช้ประโยชน์จากตำแหน่งหน้าที่ของตนโดยนำเอาเรื่องที่ยอมรับกันว่าไม่
เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่มาอภิปรายในห้องเรียน มหาวิทยาลัยถือว่ากรณีที่ครูจะพูดและเขียนให้กว้าง
การภายนอกมหาวิทยาลัยในเรื่องที่อยู่นอกวิชาการของคนนั้นมีเสรีภาพที่จะทำได้แต่ก็ต้องมีความรับ
ผิดชอบในการกระทำของตน เช่นผลเมืองอื่น ๆ ทั่วไป” (คือมหาวิทยาลัยจะไม่ช่วยคุ้มครองให้)¹⁹

4) จรรยา ครู 15 ข้อ ของนายเชอ สาริมาน

- (1) ครูจะต้องตั้งใจฝึกสอนนักเรียนให้เป็นพลเมืองที่ดีของชาติ
- (2) ครูจะต้องประกอบด้วยพรหมวิหารสี่ ปฏิบัติต่อนักเรียนโดยปราศจากอคติ
- (3) ครูจะศึกษาพยายามดูแลสวัสดิภาพและเข้าใจปัญหาของนักเรียน
- (4) ครูจะต้องปกป้องความลับส่วนตัวของนักเรียน ของเพื่อนร่วมงานและความ
ลับของโรงเรียน
- (5) ครูจะต้องร่วมมือกับผู้ปกครองเพื่อส่งเสริมนักเรียนให้เป็นผู้มีความเจริญออก
งามทุกวิถีทาง
- (6) ครูจะต้องส่งเสริมนักเรียนที่สามารถ และมีคุณสมบัติให้เข้าร่วมอาชีพครู
- (7) ครูจะต้องไม่อาศัย นักเรียนเป็นเครื่องมือหาผลประโยชน์ สำหรับตนหรือ
บุคคลอื่น
- (8) ครูจะต้องละเว้นการปลุกฝังลัทธิทางศาสนาและทางการเมืองที่ตนนิยมให้แก่
นักเรียน
- (9) ครูจะต้องปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดี เกิดคุณค่า แก่นักเรียน
- (10) ครูจะต้องประพฤติตนให้สมกับที่ได้ชื่อว่าเป็นครู
- (11) ครูจะต้องรักษาชื่อเสียงของครู และบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคม
ทั่วไป

¹⁹ *Ibid.*, p. 46. แปลและอธิบายในวงเล็บโดยผู้เขียน

- (12) ครูจะต้องส่งเสริม วิทยฐานะ ของตนให้มีความรู้ทันสมัยอยู่เสมอ
- (13) ครูจะต้องตระเวนการวิพากษ์วิจารณ์เพื่อนร่วมงานและผู้ที่ดำรงตำแหน่งนี้ๆ มาก่อนตน
- (14) ครูจะต้องไม่รับสินจ้างหรือสินน้ำใจจากห้างร้านหรือองค์กรใด ๆ เพื่อประโยชน์ของธุรกิจการค้า
- (15) ครูจะต้องภาคภูมิใจและยกย่องอาชีพตน”²⁰

การที่ผู้เขียนนำข้อความของต่างประเทศและของไทยมารวมไว้ในที่นี้ด้วยก็เพื่อให้บทความนี้มีความสมบูรณ์ขึ้น และยังอาจจะเป็นแนวทางที่จะช่วยให้อาจารย์มหาวิทยาลัยของไทยริเริ่มสร้างมาตรฐานแห่งจรรยาวิชาชีพของตนเองขึ้น และให้ทางการมหาวิทยาลัยได้รับทราบถึงการปฏิบัติในต่างประเทศบ้างว่ามหาวิทยาลัยที่สมบูรณ์จะพึงมีองค์ประกอบใดบ้าง แต่ก็ต้องระลึกอยู่เสมอว่าสิ่งเหล่านี้มีอยู่ได้ในสังคมแบบอเมริกัน ซึ่งมหาวิทยาลัยเป็นของเอกชน มีการเคารพในศักดิ์ศรีของเอกชนและของการศึกษามาก สถาบันต่าง ๆ ที่จะช่วยค้ำจุนเสรีภาพนี้ก็มีมาก นอกจากนี้ข้อแตกต่างระหว่างมหาวิทยาลัยก็มีมาก ดังจะเห็นได้ว่าคณาจารย์ของมหาวิทยาลัยอินเดียล้วนเป็นมหาวิทยาลัยของมลรัฐ มีข้อความอันเป็นเชิงเตือนยิ่งกว่าจะหนุนเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นเต็มตัวอย่างบางมหาวิทยาลัย การนำแนวความคิดของต่างประเทศมาปรับปรุงใช้ในประเทศหรือสังคมอื่น จะให้ได้ผลดีนั้นผู้นำมาใช้ต้องเข้าใจสภาพแวดล้อมของเรื่องนี้อย่างถ่องแท้เสียก่อน

V. วินัย

นอกจากเรื่องของจรรยาบรรณอาทอนมีลักษณะที่เป็นการที่บุคคลร่วมอาชีพตั้งเป็นมาตรฐานขึ้นมาที่จะเป็นแนวทางดำเนินชีวิตแล้ว ยังมีข้อบังคับความประพฤติของผู้ประกอบอาชีพครุอีกอย่างหนึ่ง คือ วินัยมีลักษณะบังคับเป็นทางการมากกว่าจรรยาบรรณซึ่งเป็นการบังคับอย่างเบาบางของสังคมทั้งอาจจะต้องถือว่าวินัยเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายของบ้านเมืองที่จะใช้บังคับแก่บุคคลบางหมู่บางเหล่าที่ทำงานให้กับรัฐนอกเหนือจากการที่บุคคลในหมู่และเหล่าเหล่านั้นต้องปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมืองในค่านอื่น ๆ ในฐานะพลเมืองอีกด้วย ดังจะ

²⁰เชื้อ สาริวน, “จรรยาครู,” *ศูนย์ศึกษา*, ปีที่ 5, ฉบับที่ 1 (มกราคม 2502), หน้า 5-8.

เห็นได้จากกรณีของวินัยทหาร วินัยข้าราชการตำรวจ วินัยข้าราชการพลเรือน เป็นต้น ว่าเป็นวินัยที่ทำให้ทหารตำรวจและข้าราชการต้องปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมืองมากกว่าพลเมืองทั่วไป

ในเรื่องวินัยของครูรู้สึกว่าคุณครูไทยจะแปลกกว่าต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศอย่างสหรัฐอเมริกา กล่าวคือ ครูไทยส่วนใหญ่สังกัดหรือถูกควบคุมโดยกระทรวงศึกษาธิการ (แม้แต่ครูโรงเรียนราษฎร์ก็ถูกควบคุม) ถ้าเป็นข้าราชการครู หรือข้าราชการมหาวิทยาลัยด้วยก็ต้องปฏิบัติตามวินัย ข้าราชการพลเรือนทั่วไปอีกด้วย ส่วนในเมืองอเมริกันนั้นผู้เขียนเข้าใจว่าทั้งครูโรงเรียนธรรมดาและครูมหาวิทยาลัยไม่อยู่ในอำนาจของรัฐบาลสหรัฐเลย มีครูโรงเรียนทั่วไปบางส่วนเท่านั้นที่อยู่ภายใต้การควบคุมบางอย่างของคณะกรรมการการศึกษาของมลรัฐต่าง ๆ ซึ่งรู้สึกว่าจะไม่รวมถึงเรื่องวินัยด้วยจึงอาจกล่าวได้ว่าตามความรู้ของผู้เขียนรู้สึกว่าคุณครูโรงเรียนและมหาวิทยาลัยไม่ถูกบังคับโดยวินัยแบบอื่น ๆ นอกเหนือไปจากจรรยา ซึ่งสมาคมวิชาชีพกำหนด และระเบียบที่สถาบันแต่ละแห่งจะกำหนดไว้ตั้งได้กล่าวมาแล้วในตอนก่อน ดังนั้นในบทความตอนนี้ผู้เขียนจะได้นำเฉพาะวินัยของครูอาจารย์ไทยมากล่าวเท่านั้น

วินัยของครูรู้สึกว่าคุณครูสภาได้วางเป็นระเบียบขึ้นโดยอาศัยอำนาจตามมาตรา 28 แห่งพระราชบัญญัติครูพุทธศักราช 2488 และโดยความเห็นชอบของกระทรวงศึกษาธิการ เรียกว่า “ระเบียบคุรุสภา ว่าด้วยวินัยตามระเบียบประเพณีของครู พ.ศ. 2506” มีรายละเอียดเป็นข้อ ๆ 10 ข้อดังนี้

1. ครูต้องสนับสนุนและปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาลด้วยความบริสุทธิ์ใจ
2. ครูต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ของตนให้เกิดผลดีด้วยความเอาใจใส่ ระวังระวังรักษาผลประโยชน์สถานศึกษา
3. ครูต้องสุภาพเรียบร้อย เชื่อฟัง และไม่แสดงความกระต้างกระเดื่องต่อผู้บังคับบัญชา ผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาต้องปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา ซึ่งสั่งในหน้าที่การงาน โดยชอบด้วยกฎหมายและระเบียบแบบแผนของสถานศึกษา

ในการปฏิบัติหน้าที่การงานห้ามมิให้กระทำข่มผู้บังคับบัญชาเหนือตน

เว้นแต่ผู้บังคับบัญชาเหนือขึ้นไปสั่งให้กระทำ หรือได้รับอนุญาตเป็นพิเศษ
ชั่วคราว

4. ครูต้องอุทิศเวลาของตนให้แก่สถานศึกษา จะละทิ้งหรือทอดทิ้งหน้าที่การงาน
ไม่ได้
5. ครูต้องประพฤติตนอยู่ในความสุจริต และปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความซื่อ-
สัตย์เที่ยงธรรม
6. ครูต้องรักษาชื่อเสียงมิให้ชนชื่อกับเป็นผู้ประพฤติชั่ว

ห้ามมิให้ประพฤติการใด ๆ อันอาจทำให้เสื่อมเสียเกียรติศักดิ์และชื่อ
เสียงของครู เช่น ประพฤติตนเป็นคนเสเพล เสพเครื่องทองของนางจนไม่
สามารถครองสติได้ มีหนี้สินรุงรัง หมกมุ่นในการพนันกระทำความผิดอาญา
ประพฤติดีกในทางประเวณีต่อบุคคลหรือคู่สมรสของผู้อื่น กระทำหรือยอมให้
ผู้อื่นกระทำการอื่นใด อันอาจทำให้เสื่อมเสียเกียรติศักดิ์ของตำแหน่งหน้าที่
ของตน

7. ครูต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ และไม่คุ้มหมิ่นเหยียดหยามบุคคล
ใด ๆ
8. ครูต้องถือและปฏิบัติตามแบบธรรมเนียมของสถานศึกษา
9. ครูต้องรักษาความสัมพันธ์ระหว่างครู และช่วยเหลือซึ่งกันและกันในหน้าที่
การงาน
10. ครูต้องรักษาความลับของศิษย์ ผู้ร่วมงาน และสถานศึกษา²¹

เพื่อบังคับการตามวินัยนี้ คณะกรรมการอำนวยการคุรุสภาได้แต่งตั้ง กรรมการชั้น
คณะหนึ่งเพื่อสอดส่องจรรยาบรรณ (รายละเอียดจรรยาบรรณและวินัยของครูได้กล่าวไว้
แล้วในตอนก่อน) และวินัยของครูเรียกว่า “คณะกรรมการสอดส่องจรรยาบรรณและวินัย
ของครู” คณะกรรมการนี้มีอำนาจแนะนำตักเตือนครูผู้ประพฤติผิดจรรยาบรรณหรือวินัยของ

²¹ “ระเบียบคุรุสภาว่าด้วยวินัยตามระเบียบประเพณีของครู พ.ศ. 2506” (6 มีนาคม 2506)

ครู หรือทำการสอบสวน แล้วรายงานต่อคณะกรรมการอำนวยการคุรุสภา เพื่อพิจารณาและโทษ ตามมาตรา 29 แห่งพระราชบัญญัติครูต่อไป²²

ครูซึ่งตกอยู่ในขอบเขตของจรรยาบรรณและวินัยที่คุรุสภากำหนดนี้ ได้แก่บุคคล 2 ประเภท คือ ข้าราชการครู และผู้ทำการสอนในสถานศึกษาที่อยู่ในความควบคุมของกระทรวงศึกษาธิการ และได้รับเงินเดือนประจำ (ม. 24 พ.ร.บ. ครู) โดยได้ตีความหมายของข้าราชการครูว่าได้แก่ข้าราชการพลเรือน ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นผู้สอนประจำในสถานศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการหรือซึ่งดำรงตำแหน่งอื่นในกระทรวงศึกษาธิการอันเกี่ยวกับการให้การศึกษาตามที่กำหนดไว้ในพระราชกฤษฎีกา (กม. 25 แห่ง พ.ร.บ. ครู และ ม. 26 (6) แห่ง พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2497) จากการศึกษาประกอบด้วยสมาชิก 2 ประเภทใหญ่ ๆ ดังกล่าวนั้น อนุมานได้ว่าครูซึ่งทำการสอนในสถานศึกษาที่อยู่ในความควบคุมของกระทรวงศึกษานั้นต้องรักษาจรรยาบรรณ และวินัยดังได้กล่าวมาแล้วเพียงอย่างเดียว (ครูทั้งประเภทผู้สอนและข้าราชการครูต้องเป็นสมาชิกของคุรุสภา ตามความใน ม. 26 แห่ง พ.ร.บ. ครู) ส่วนครูที่เป็นข้าราชการนั้นต้องปฏิบัติตามวินัยของข้าราชการพลเรือน ตาม พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2497 ด้วย

ที่จริงวินัยตามที่กำหนดใน พ.ร.บ. ข้าราชการพลเรือน ตั้งแต่ ม. 70 ถึง 82 นั้น ก็มีข้อความคล้าย ๆ กับวินัยครูตามระเบียบคุรุสภาเป็นส่วนใหญ่ เพียงแต่มีการจักขอยข้อผิดกันหรือเปลี่ยนด้วยคำเล็กน้อย เช่น คำว่า “ราชการ” เป็น “การงาน” หรือ “สถานศึกษา” เพื่อให้เหมาะสมกับที่จะต้องกลุ่มถึงสมาชิกทั้ง 2 กลุ่ม

สำหรับวินัยของครู และวินัยของข้าราชการที่ต่างก็มีเป็นส่วนน้อยดังนี้ คือ วินัยครูตามข้อ 7 ข้างต้นนี้ไม่มีกำหนดอยู่ในวินัยข้าราชการ ส่วนวินัยข้าราชการที่มีอยู่ใน พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2497 แต่ไม่มีอยู่ในวินัยครูได้แก่ความดังต่อไปนี้

1) ข้าราชการพลเรือนต้องสนับสนุนการปกครองตามรัฐธรรมนูญด้วยความบริสุทธิ์ใจ (ม. 70)

²² จากการศึกษาจากเจ้าหน้าที่ของคุรุสภา โดยเฉพาะเลขาธิการคุรุสภา ปรากฏคณะกรรมการชุดนี้ได้รับเรื่องมาพิจารณา 1-2 ครั้งเท่านั้น เมื่อพิจารณาแล้วได้ส่งให้กรม กระทรวง เจ้าสังกัดพิจารณาโทษกันต่อไป ส่วนครูโรงเรียนราษฎร์นั้นปรากฏว่า จะไม่มีการส่งเรื่องให้ทางคุรุสภาพิจารณาเพราะเกรงจะเสียชื่อเสียง ดังนั้นแม้ทางคุรุสภาจะทราบก็ไม่อาจดำเนินการ สอบถามเมื่อ 6 ธันวาคม 2510 โดยอาจารย์ วิชา วิชัยดิษฐ

2) ข้าราชการพลเรือนต้องถือว่าเป็นหน้าที่พิเศษที่จะสนใจและรับทราบเหตุการณ์เคลื่อนไหวใด ๆ อันอาจเป็นภัยอันตรายต่อประเทศชาติ และต้องป้องกันภัยอันตรายซึ่งจะบังเกิดแก่ประเทศชาติจนเต็มความสามารถ (ม. 73)

3) ข้าราชการพลเรือนต้องต้อนรับให้ความสะดวก ให้ความเป็นธรรม และให้ความสงเคราะห์ต่อประชาชนผู้มาติดต่อในกิจการอันเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของตน โดยไม่ชักช้า ห้ามมิให้ดูหมิ่นเหยียดหยามบุคคลใด ๆ ต้องรักษาความสามัคคีอันดีและสภาพเรียบร้อยต่อประชาชน (ม. 78)

4) ข้าราชการพลเรือนต้องอดสุภาพ และอำนวยความสะดวกในหน้าที่ราชการ (ม. 81)

จะเห็นได้ว่า ครูที่เป็นข้าราชการต้องตกอยู่ในข้อจำกัดทางวินัยมากกว่าครูที่ทำการสอนในสถานศึกษาโดยมิได้เป็นข้าราชการหลายข้อ โดยเฉพาะความตาม ม. 70 แห่ง พ.ร.บ. ข้าราชการพลเรือนและข้อ 1 ของระเบียบคุรุสภาว่าด้วยวินัยครูนั้นจำกัดให้ครูซึ่งเป็นข้าราชการต้องสนับสนุนระบบรัฐธรรมนูญและนโยบายของรัฐบาล ส่วนครูที่ไม่ใช่ข้าราชการถูกจำกัดโดยข้อหลังอย่างเดียว

นอกจากนี้พึงสังเกตว่าวินัยตามระเบียบคุรุสภามีลักษณะบังคับ (Sanction) น้อยกว่าวินัยตาม พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2497 ซึ่งกำหนดไว้เคร่งครัดกว่า ทั้งลักษณะโทษและวิธีดำเนินการตั้งจะเห็นได้จากความในมาตรา 65 ซึ่งกำหนดว่า ข้าราชการพลเรือนต้องรักษาวินัยโดยเคร่งครัดอยู่เสมอ ผู้ใดฝ่าฝืนถือว่าผู้นั้นกระทำความผิดจกต้องได้รับโทษตามที่บัญญัติไว้

หนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่า วินัยครูทั้งที่เป็นข้าราชการและมิได้เป็นข้าราชการ มีลักษณะป้องกัน คือ ทางนิเสธ (Negative) มากกว่านิมาณ (Positive) เช่น ไม่กล่าวแนะนำให้ครูควรจะแสวงหาความรู้และเผยแพร่ความรู้ความคิดโดยเสรี โดยไม่ต้องเกรงว่าจะขัดกับความเชื่อถือหรือระเบียบแบบแผนต่าง ๆ หรือไม่มีข้อสนับสนุนให้แสดงความคิดเห็นปรับปรุงสิ่งต่าง ๆ ได้ แต่การเสนอปรับปรุงหรือต่อสู้เพื่อให้เปลี่ยนแปลงนั้นต้องกระทำในวิธีทางที่ชอบด้วยกฎหมายหรือระเบียบแบบแผนของสถาบันนั้น

สิ่งที่ควรพิจารณาเป็นพิเศษเกี่ยวกับการรักษาจรรยาบรรณและวินัยของคณา-

จารย์นั้นนอกเหนือไปจากการมีระเบียบและค่าแรงต่าง ๆ ก็คือ สถาบันที่จะรักษาวินัยและวิธีการดำเนินการในกรณีที่มีการกล่าวหาเรียนชั้น

ตามที่กล่าวไว้แล้วว่าในกรณีของครูนั้น หน่วยที่จะสอดส่องดูแลการรักษาจรรยาบรรณและวินัยอยู่กับคณะกรรมการชุดหนึ่งของคุรุสภา ส่วนการรักษาวินัยของข้าราชการพลเรือนก็เป็นไปตามกฎหมาย โดยมีคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) เป็นผู้ควบคุมในระดับสุดท้าย ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าการควบคุมดูแลรักษาวินัยนั้นเป็นเรื่องของหน่วยราชการ หรือองค์การกึ่งราชการนั่นเอง ส่วนวิธีการก็เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ซึ่งมักได้แก่ผู้บังคับบัญชาของผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดเป็นผู้พิจารณาว่ากระทำผิดจริงหรือไม่ ควรลงโทษสถานใด ทั้งการดำเนินการอุทธรณ์ก็ต้องทำอยู่ในวงราชการหรือกึ่งราชการนั้นทั้งสิ้น อันอาจกล่าวได้ว่าเป็นการใช้มาตรฐานของทางราชการไทยทั่วไป เป็นหลักในการพิจารณา เพราะครูอาจารย์เกือบทั้งหมดก็เป็นข้าราชการอยู่ ครูที่มีได้เป็นข้าราชการก็พลอยถูกควบคุมตามมาตรฐานของทางราชการไปด้วย เพราะวินัยครูก็คล้ายคลึงกับวินัยข้าราชการดังกล่าวแล้ว คณะบุคคลผู้พิจารณาก็เป็นกรรมการของคุรุสภาซึ่งก็เป็นข้าราชการหรือเคยเป็นข้าราชการทั้งสิ้น หากได้เป็นการพิจารณาจากมาตรฐานที่บรรดาครูอาจารย์กำหนดขึ้นเองไม่

นอกจากวิธีการพิจารณาทั้งหลายนั้นก็จะเป็นวิธีที่ผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดเป็นผู้ที่ต้องพยายามพิสูจน์หักล้างข้อกล่าวหาโดยลำพังตนเอง หากใช้วิธีการที่จะให้หมู่คณะบุคคลผู้ร่วมอาชีพจะเข้ามาช่วยเหลือได้ไม่ ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าเป็นการยากตามหลักจิตวิทยาที่บุคคลคนเดียวจะพยายามทำการริเริ่มต่าง ๆ อันอาจเป็นเหตุให้ผู้ถูกกล่าวหาว่าทำผิดและต้องต่อสู้ไปตามลำพัง เมื่อเทียบกับการกระทำที่มีกลุ่มบุคคลคอยเอาใจใส่ช่วยอยู่ (เช่น สมาคมหรือสภาอาจารย์) โดยลักษณะเช่นนี้บุคคลย่อมรู้สึกว่าจะไม่มั่นคง ไม่กล้าเสี่ยงต่อการกระทำเพื่อแสวงหาความรู้และประกาศความรู้โดยอิสระ อันเป็นลักษณะสำคัญของการศึกษาที่จะให้ได้ผลดี เอกชนจะยอมเดินตามกันไป ไม่มีผู้ใดคิดค้นหาทางปรับปรุงสิ่งใด เพราะอาจถูกเพ่งเล็งว่าเป็นคนนอก ลุ่อกทางได้ง่าย ๆ โดยเอกชนไม่ค่อยจะมีโอกาสต่อสู้ได้ เพราะเป็นการที่คน ๆ เดียวต้องสู้กับระบบทั้งหมด

ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าเป็นการตรงกันข้ามกับในต่างประเทศที่มีเสรีภาพในการศึกษาสูงกล่าวคือ เมื่อปรากฏว่าคณาจารย์กระทำการอันไม่สมควรใด ๆ ฝ่ายบริหารของมหาวิทยาลัย

ก็มีสิทธิที่จะพิจารณาโทษไปตามความเห็นของตน แต่จะลงโทษโดยทันทีเช่นให้ออกทันทีไม่ได้ การจะให้ออกจากงานของผู้ที่ได้รับบรรจุเป็นอาจารย์ประจำ (Tenure) แล้วหรือกรณีเลิกจ้าง ก่อนหมดสัญญาขึ้นต้องแจ้งล่วงหน้า 1 ปี เว้นความผิดร้ายแรงจริง ๆ อาจให้ออกหรือบอก เลิกจ้างได้เร็วกว่านั้น แต่อาจารย์ผู้ถูกบอกเลิกจ้าง ก็มีกระบวนการต่าง ๆ หลายอย่างที่จะเรียกร้องขอความยุติธรรมได้ ดังปรากฏในคู่มือคณาจารย์มหาวิทยาลัยอินเดียที่ว่า

“ทางมหาวิทยาลัยจะต้องแถลงเหตุผลอันเป็นสายลักษณะอักษรให้ในกรณีที่จะพิจารณาให้ออกจากงานเมื่ออาจารย์ผู้นั้นร้องขอ ถ้าอาจารย์ผู้นั้นร้องขอให้มีการพิจารณาโดยเปิดเผยก็จะ ได้รับการชักถามจากคณะกรรมการพิจารณาของคณาจารย์ (Faculty Board of Review) จาก หลักฐานเอกสารและพยานต่าง ๆ คำร้องที่จะขอให้มีการพิจารณานั้นจะต้องนำเสนอภายใน 3 เดือน หลังจากวันที่ได้รับคำสั่งให้ออก การกำหนดเวลาที่จะพิจารณาเรื่องนี้จะต้องแจ้งล่วงหน้าให้อาจารย์ผู้นั้นมีโอกาสเตรียมตัวเสนอเรื่องของตนตามสมควร”²³

เมื่อคณะกรรมการพิจารณาตามระเบียบแบบแผนแล้ว ก็จะส่งผลการตัดสินใจ ให้สภามหาวิทยาลัยพิจารณาคัดสินอีกครั้งหนึ่ง นี่เป็นการพิจารณาในระดับมหาวิทยาลัย โปรด สังเกตว่า การร้องขอให้มีการพิจารณานี้เป็นการร้องขอก่อนได้รับคำตัดสินเด็ดขาด เพราะคำสั่งให้ออกจากงานนั้นไม่ได้ออกทันที และข้อสำคัญที่สุดก็คือผู้ที่มีส่วนเสียสำคัญในการพิจารณานี้ คือบรรดาคณาจารย์เองไม่ใช่ผู้บังคับบัญชา หรือตัวแทนของมหาวิทยาลัย การพิจารณาคัดสินจึงถือตามเกณฑ์มาตรฐานของผู้ร่วมวิชาชีพเดียวกัน ซึ่งได้แก่ผู้ที่เห็นความสำคัญของ เสรีภาพแห่งการศึกษาทั้งสิ้น เท่าที่ผู้เขียนเคยทราบการจะให้อาจารย์ผู้ได้รับตำแหน่งประจำแล้ว ออกจากมหาวิทยาลัยเป็นของยากเย็นมาก เพราะอาจารย์ที่ไม่เหมาะสมนั้นมักจะไม่ได้รับเข้ามา เป็นอาจารย์ประจำแต่แรก ก็จะถูกจ้างเป็นรายปี หรือคราวละ 2 หรือ 3 ปี เรียกว่าเป็น อาจารย์ในระยะทดลองปฏิบัติงาน (probationary period) อยู่ราว 7 ปี เสียก่อน การให้ออก เมื่อหมดสัญญาจ้างรายปีหรือ 2-3 ปี ดังกล่าวไม่ใช่การให้ออกแต่เป็นการไม่จ้างต่อไม่ใช่กรณี พิจารณาความผิด แต่มักหมายถึงผู้นั้นไม่มีความสามารถสูงพอที่จะเป็นอาจารย์ของมหาวิทยาลัย นั้น หรือมหาวิทยาลัยขาดเงิน เพราะมหาวิทยาลัยทั้งที่เป็นของเอกชนและของมลรัฐมีเงินใช้ จ่ายในวงจำกัด

²³ Faculty Handbook, Indiana University, 1962, p. 42.

นอกจากในระดับมหาวิทยาลัยแล้ว อาจารย์ที่ถูกพิจารณาลงโทษอาจจะส่งเรื่องราวของตนไปอุทธรณ์ต่อสมาคมศาสตราจารย์มหาวิทยาลัยอเมริกัน หรือสมาคมวิชาชีพใดที่ตนสังกัดอยู่ก็ได้ ในกรณีของสมาคมศาสตราจารย์ข้างต้น ได้มีคณะกรรมการชุดต่าง ๆ คอยรับพิจารณาเรื่องต่าง ๆ อยู่โดยเฉพาะในเรื่องที่คณาจารย์ถูกลงโทษนั้น ทางสมาคมก็พร้อมที่พิจารณาช่วยเหลือโดยมีระเบียบวิธีวางไว้โดยรัดกุม ตามคำแถลงเรื่องหลักเสรีภาพแห่งการศึกษาและอาจารย์ประจำ ค.ศ. 1940 และคำแถลงเรื่องวิธีดำเนินการให้อาจารย์ออกจากงาน ค.ศ. 1958²⁴

การพิจารณาของสมาคมก็เป็น ไปในทำนองเดียวกับการพิจารณาภายในมหาวิทยาลัย คือ ผู้พิจารณาเป็นอาจารย์เหมือนกันมีหลักและมาตรฐานในทำนองเดียวกัน ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าผู้ถูกพิจารณาจะได้รับการพิจารณาโดยมาตรฐานของเพื่อนร่วมอาชีพ และข้อสำคัญอย่างยิ่งก็คือบรรยากาศของการพิจารณา โดยคณะบุคคลเหล่านี้ทั้งในระดับมหาวิทยาลัย และในระดับสมาคมนี้เป็นบรรยากาศที่เสรีเพื่อปกป้องรักษาเสรีภาพของการศึกษา ฉะนั้นอาจารย์แต่ละคนจะมีความรู้สึกอยู่เสมอว่าตนมีเสรีภาพในการศึกษา ถ้าทางมหาวิทยาลัยจะพิจารณาโดยไม่เป็นธรรม คณาจารย์ (Faculty) และสมาคมวิชาชีพเหล่านี้จะช่วยตนได้เสมอ อันมีลักษณะที่จะสร้างความมั่นคงทางจิตใจ เพราะตนจะกระทำการใด ๆ ก็ทำไป ถ้ามีปัญหาพรรคพวกของตนจะเข้ามาช่วยป้องกันมิให้ถูกรังแกได้แน่นอนถ้าตนทำในสิ่งที่ถูกต้อง ในทางที่จะเสริมสร้างความรู้ในสาขาวิชาของตน

โดยปกติทางการของมหาวิทยาลัยต้องพึงเสียง คณาจารย์อยู่มากในกรณีการบริหารงานบุคคล ทั้งเรื่องการบริหารบรรจุประจำ การเลื่อนการบำเหน็จความชอบ ตลอดจนการลงโทษทั้งหลาย มิฉะนั้นคณาจารย์จะดำเนินการประท้วง เช่นหยุดสอนหรือประท้วงจะลาออก ถ้าทางมหาวิทยาลัยจะขัดขืน อันมีข่าวปรากฏอยู่บ่อย ๆ หรือถ้าการสนับสนุนภายในมหาวิทยาลัยยังไม่เพียงพอ สมาคมศาสตราจารย์ฯ และสมาคมวิชาชีพอื่น ๆ อาจจะช่วยสนับสนุนด้วยการประท้วงด้วย ดังปรากฏในบางครั้งที่อาจารย์มหาวิทยาลัยหนึ่งจะถูกให้ออกจากงาน สมาคมศาสตราจารย์ฯ เห็นว่าไม่สมควร ได้มีมติว่าถ้าให้ออกจริง อาจารย์มหาวิทยาลัยทั้งประเทศที่เป็นสมาชิกของสมาคม จะร่วมลาออกด้วยเป็นต้น

²⁴ AAUP Bulletin, (Autumn 1966), p. 290.

มหาวิทยาลัยจะพยายามหลีกเลี่ยงการขัดแย้งกับคณาจารย์ เพราะไม่เป็นผลดีต่อมหาวิทยาลัยเอง เพียงแต่อาจารย์ได้รับความปฏิบัติไม่เป็นธรรม หรือมีอิทธิพลภายนอกมายุ่งเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยมากเกินไปหน่อย อาจารย์บางคนก็เริ่มลาออกหรือย้ายไปอยู่ที่อื่นเสียแล้ว เพราะมีตลาดกว้างขวาง และเป็นที่ยอมรับทั่วไปว่า ถ้าอาจารย์ชั้นผู้ใหญ่ย้ายมหาวิทยาลัยแล้วก็จะทำให้ภาควิชา หรือวิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัยนั้นเสียชื่อเสียงไปมาก คนอื่น ๆ ที่คิดจะมาอยู่ก็ไม่อยากเสี่ยง เพราะเกรงว่าตนเองจะไม่ได้รับความยุติธรรมเช่นกัน นักเรียนก็ไม่อยากมาเรียนในมหาวิทยาลัยที่ไม่มีศรัทธา ไม่มีมาตรฐานทางวิชาการสูง²⁵

VI. หน้าที

เมื่อได้ศึกษาถึงคุณสมบัติ จรรยาบรรณ วิสัยทัศน์จรรยาบรรณวิธีการควบคุมสอดส่องแล้ว ตอนนี้จะได้ศึกษาถึงหน้าที่ของครู อาจารย์ ศาสตราจารย์โดยเฉพาะ เพราะถึงแม้ว่าในตอนก่อน ๆ จะได้พูดถึงหน้าที่ของบุคคลทั้งกล่าวกันไปบ้างแล้ว แต่ก็มีลักษณะสับสนปนเป ตอนนี้เป็นการศึกษาโดยวิเคราะห์ถึงหน้าที่ของครูโดยส่วนรวม และหน้าที่ของครูแต่ละประเภทโดยตรง

เมื่อพูดถึงหน้าที่ของครูโดยส่วนรวม ทุกชั้นทุกประเภท ก็รวมถึงครู ผู้สอน อาจารย์ ศาสตราจารย์ แล้วจะเห็นว่าคำบัญญัติของพระบรมศาสตาคูจะครบถ้วนสมบูรณ์ที่สุด พระพุทธองค์ทรงแสดงหน้าที่ของครูที่พึงมีแก่ศิษย์ไว้เป็น 5 ประการดังนี้

- 1) แนะนำดี
- 2) ให้เรียนดี
- 3) บอกศิลปะให้สิ้นเชิง ไม่ปิดบังอำพราง
- 4) ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง
- 5) ทำความบังงันในทิศทั้งหลายให้²⁶

²⁵ผู้สนใจอาจติดตามศึกษาจากกรณีของมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย ที่เบอร์กลีย์ ที่อธิการบดีถูกปลดไปเมื่อปี พ.ศ. 2509 หรือมหาวิทยาลัยมิซิมแกน สหรัฐ ซึ่งมีข่าวเกรี้ยวกราวว่าช่วยรัฐบาลอเมริกันสืบราชการลับในเวียดนาม เป็นต้นว่าเห็นผลให้คณาจารย์ตามคณะต่าง ๆ ผลจากมหาวิทยาลัยไปมากน้อยเพียงใด มหาวิทยาลัยต้องเสียชื่อไปเพียงใด

²⁶พระไตรปิฎก เล่มที่ 11 หน้า 204.

หน้าที่ของครู เมื่อพิจารณาจากการวิเคราะห์ศัพท์ในตอนต้นนี้หมายถึงผู้สอนวิชาความรู้ให้แก่ศิษย์โดยตรง โดยมีความหมายโดยเฉพาะถึงความผูกพันที่ครูจะพึงมีแก่ศิษย์แต่ละคนด้วย²⁷ โดยนัยนี้ครูจึงต้องเฝ้าสอนจรรยาให้ศิษย์มีความรู้ ดังนั้นความเห็นของบางท่านที่มองเห็นครูเป็นเรื่อจ้างที่มีหน้าที่พายเรือข้ามฝั่งวันแล้ววันเล่าโดยครูเองไม่ได้คิดอะไรในส่วนถูกเพียงส่วนเดียว ก็ถึงครูจะเฝ้าสั่งสอนศิษย์ตั้งแต่ต้นปีพอปลายปีศิษย์สอบไล่ได้ไปสู่ชั้นสูงขึ้น ทำอยู่เช่นนี้ทุกปีก็ตาม แต่ก็ต้องนับว่าเป็นหน้าที่ที่สมควรอย่างหนึ่งของครู เพราะครูมีหลายประเภทหลายหน้าที่ หน้าที่ของครูประเภทที่สอนตามชั้นหรือที่เรียกกันว่าสอนประจำชั้น ซึ่งดูเหมือนจะสอนซ้ำซากปีแล้วปีเล่าอันที่จริงสิ่งที่ซ้ำคือวิชา แต่ผู้ถูกสอนคือนักเรียนหาใช้คนเต็มหมู่เต็มไม้ แต่เป็นนักเรียนใหม่เมื่อสอนจนจบปีเขาได้เลื่อนชั้นไป แสดงว่าเป็นผลสำเร็จตามความเหนื่อยยากของครู ครูทั้งหลายย่อมตั้งใจที่นักเรียนสอบเลื่อนชั้นไปได้หมด ยิ่งได้คะแนนสูง ๆ ยิ่งดีใจ เมื่อเวลาผ่านไปหลาย ๆ ปี ศิษย์บางคนไปทำงานก้าวหน้ามีชื่อเสียงครูย่อมจะอครู้สึกปลื้มใจอย่างที่สุดไม่ได้ เพราะถ้ามิใช่เป็นผลที่ตนสอนมาแต่ชั้นต่ำ ๆ เล็ก ๆ แล้วไหนเลยศิษย์จะมีโอกาสขึ้นไปสู่ชั้นสูงเช่นนั้นได้ ครูจึงเปรียบเหมือนช่างที่หล่อหลอมและผลักดันชีวิตของศิษย์ให้ดี บางครั้งศิษย์บางคนทำตัวไม่ดีไม่มีความก้าวหน้าจนถึงขั้นทำผิดถูกบ้านเมืองจับกุมลงโทษ ครูก็ย่อมเศร้าสลดใจเป็นอันมาก เสมือนช่างปั้นที่หล่อไม่เป็นรูปเช่นกัน อย่างไรก็ตามโดยส่วนรวมแล้ว ศิษย์ย่อมเติบโตทั้งทางร่างกายจิตใจ และในด้านการดำรงชีพ ชีวิตของครูจึงมีแต่ความสุขใจที่ได้มีส่วนปรุงแต่งและได้มีโอกาสมาเห็นผลงานของตนในปีนปลาย ครูจึงมีชื่อว่าเป็นผู้ถ่ายทอดความรักแก่ศิษย์สมดังพุทธวจนะที่กล่าวอ้างข้างต้นนี้

นอกจากนี้ครูย่อมดำรงชีวิตอยู่ในความสุขความสงบเพราะได้เป็นผู้บำเพ็ญทานบารมีด้วยความอดทน เป็นเวลาช้านานยากที่จะมีผู้ใดจะปฏิบัติได้ ท่งทานที่ครูทำไว้เป็นประจำบริสุทธิ มีกุศลกว่าทานอื่นดังที่มีพระพุทธดำรัสว่า “สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ” คือ ไม่มีทานใดเสมอด้วยธรรมวิद्याทาน.²⁸

²⁷ สมบูรณ์ พรหมภาพ เขียนใน “ความสำคัญและหน้าที่ของครู,” *ศูนย์ศึกษา*, ปีที่ 7, ฉบับที่ 3 (มีนาคม 2503), หน้า 25 ว่า “ครูที่คิดหมายถึงครูที่ทำการสอนได้ผลดี หรือหมายถึงครูที่พบความสำเร็จในการสอน”

²⁸ *พระไตรปิฎก* เล่มที่ 25 หน้า 63.

ส่วนหน้าที่ของอาจารย์ นั้นตามทางธรรมที่ได้อธิบายมาในตอนต้น หมายถึงผู้ที่สอนวิชาความรู้และอบรมมารยาทต่าง ๆ ให้ ส่วนในทางโลกตามความหมายที่ใช้อยู่ในภาษาไทยนั้น อาจจะให้หมายความตรงกับ Instructor ในภาษาอังกฤษซึ่งเป็นถึงผู้สอนในวิชาเป็นหลัก กล่าวคือเป็นผู้มีวิชาความรู้ในสาขาหนึ่ง ๆ นำความรู้มารวบรวมประติดประต่อจัดให้เป็นระเบียบแล้วนำมาสอนแก่นักเรียนตามความหมายนี้ อาจารย์จึงผูกพันต่อวิชา ยิ่งกว่าแก่ศิษย์เป็นรายตัว หน้าที่หลักก็อยู่ที่การสั่งสอน (Instruct) ดังนั้นการที่เราเรียกบุคคลว่าเป็นอาจารย์วิชาคณิตศาสตร์ก็ดี วิทยาศาสตร์ก็ดี จะรวมถึงวิชาเสริมสวยก็ดี ย่อมเป็นไปในความหมายที่ถูกต้องแล้ว

ส่วนความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับศิษย์ก็เปลี่ยนไป คือน้อยกว่าครู ดังเราจะลองเปรียบเทียบได้ในชั้นมัธยมศึกษา ชั้นหนึ่ง อาจมีครูประจำชั้นซึ่งสอนหลายวิชาและผูกพันกับศิษย์ในชั้นของตนเป็นพิเศษ ส่วนอาจารย์เฉพาะวิชาพิเศษต่าง ๆ เช่น อาจารย์ วิชาวิทยาศาสตร์ ก็จะได้แต่มาสอนเนื้อวิชานั้น หมกขัวโมงก็ไปสอนวิทยาศาสตร์ในชั้นอื่นต่อไป เช่นนี้ย่อมมีความสัมพันธ์ต่อศิษย์น้อยลงเป็นธรรมดา

เมื่อมองจากแง่ศิษย์ก็จะได้รับผลทำนองเดียวกัน ศิษย์ย่อมมีความผูกพันทางจิตใจแก่ครูผู้สนิทสนม เช่น ครูประจำชั้น ยิ่งกว่าอาจารย์ประจำวิชา เพราะศิษย์อาจชอบหรือไม่ชอบวิชาต่าง ๆ ได้ เมื่อศิษย์ผูกติดครูย่อมรู้สึกรักใคร่เคารพครูตามปริมาณแห่งความสนิสนม ไม่ได้อยู่ที่คุณสมบัติส่วนตัวของครู ส่วนความรู้สึกที่มีต่ออาจารย์ประจำวิชา ย่อมเป็นความรู้สึกนับถือตามคุณสมบัติของอาจารย์ผู้สอนแต่ละวิชา โดยมากก็แล้วแต่คุณวุฒิของอาจารย์ในวิชานั้น ๆ และความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ แต่ถ้าวิชาไหนตนไม่ชอบก็จะเลยไปถึงความไม่ถ้อยนับถืออาจารย์ของวิชานั้น ๆ ไปด้วย

เมื่อได้พิจารณานัยต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วผู้เขียนเชื่อว่า ครูและอาจารย์มีบทบาทคล้ายกันแต่ไม่เหมือนกัน มีความสำคัญแก่ศิษย์เท่าเทียมกัน ไม่เหนือกว่ากัน ครูเป็นผู้มีความสำคัญต่อจิตใจศิษย์ ส่วนอาจารย์ยังประโยชน์ในทางเนื้อหาวิชาแก่ศิษย์

ส่วนหน้าที่ของศาสตราจารย์นั้น ถ้าจะพิจารณาจากความหมายในภาษาไทย ก็หมายถึงการเป็นอาจารย์แห่งวิชา จึงน่าจะหมายถึงความมีเอกทัตตะ คือความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาใดวิชาหนึ่งในระดับที่สูงกว่าอาจารย์ แม้ว่าอาจารย์ก็มีความผูกพันต่อวิชามากกว่าครูอยู่แล้ว

ในทัศนะนี้ศาสตราจารย์น่าจะมีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาสูงกว่าอาจารย์และจะห่างกับศิษย์ยิ่งกว่าอาจารย์เช่นกัน ศาสตราจารย์ในคตินิยมทั้งในและนอกประเทศ จึงหมายถึงอาจารย์ที่มีตำแหน่งชั้นสูงในสถานศึกษาระดับมหาวิทยาลัย

ข้อแตกต่างกันที่นับว่าสำคัญ และออกจะแปลกอยู่บ้าง คือ ศาสตราจารย์ในประเทศไทยนั้น ในบางมหาวิทยาลัยไม่ได้กำหนดว่าเป็นศาสตราจารย์ในสาขาวิชาอะไร ส่วนในต่างประเทศหรือมหาวิทยาลัยบางแห่งในประเทศไทย จะมีกำหนดไว้ชัดเจน ซึ่งรู้สึกว่าจะเป็นกรกระทำที่ถูกต้องเพราะการเป็นอาจารย์ของศาสตร์นั้น น่าจะหมายถึงศาสตร์เป็นบางศาสตร์ ไม่ใช่ทุกศาสตร์ ในมหาวิทยาลัยต่างประเทศ ตำแหน่งศาสตราจารย์ที่ไม่บอกวิชาไม่มีนอกจากจะเป็นศาสตราจารย์ชั้นสูงทำคุณ ให้แก่มหาวิทยาลัยเป็นอันมากทั้งทางวิชาการและด้านอื่น ๆ แล้วมักจะได้รับยกย่องให้เป็นศาสตราจารย์มหาวิทยาลัย (University Professor) ซึ่งหมายถึงศาสตราจารย์ของมหาวิทยาลัยอยู่เหนือระดับคณะหรือวิทยาลัย บางครั้งก็ได้รับการแต่งตั้งเป็นศาสตราจารย์ผู้ทรงเกียรติ (Distinguished Service Professor) หรือในกรณีที่มีผู้อุทิศเงินให้หาผลประโยชน์จ้างอาจารย์เป็นเหตุให้มีอิสระไม่ต้องพึ่งเงินส่วนรวมของมหาวิทยาลัย อย่างที่เรียกว่ามีเงินตั้งตำแหน่ง (Chair) ได้ แล้วมหาวิทยาลัยก็จะตั้งอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิสูงมากในสาขาวิชาที่ผู้อุทิศกำหนดให้ครองเก้าอี้ันเรียกว่า Chair Professorship ซึ่งในเวลาเรียกชื่อตำแหน่งจริงก็จะต้องเรียกชื่อผู้ตั้งทุนไว้ด้วยเช่น John F. Kennedy Professor of Politics เป็นต้น

ที่กล่าวมาแล้วเป็นการกล่าวตามความหมายตามภาษาไทย ส่วนความหมายตามภาษาอังกฤษ โดยเฉพาะอังกฤษ-อเมริกา (ไม่ใช่ตามรากภาษาละตินซึ่งบางประเทศ เช่น ฝรั่งเศสสหมายความถึงครูทั่วไป) แล้วจะเห็นว่ามีความหมายต่างกับภาษาไทยมาก และออกจะใกล้ความหมายของศาสดาไปทางภาษาบาลีมากกว่า กล่าวคือศาสตราจารย์ในภาษาอังกฤษคือ Professor อันหมายถึงผู้ประกาศต่อสาธารณชน ซึ่งสังขธรรมเท่าที่ตนแลเห็น ไม่หมายถึงสังขธรรมอันสมบูรณ์ (Absolute Truth) ซึ่งในทางวิชาการทั่วๆ ไปถือว่าไม่มี²⁹ โปรเพส-

²⁹โดยที่คำว่าสังขธรรมเป็นคำที่บัญญัติขึ้นจนปัจจุบันนิยมใช้ชื่อยุ่่มาก ผู้เขียนจึงกราบเรียนขอความกระจ่างจากท่านเจ้าคุณพระพรหมวิมล ซึ่งได้รับบรรดาศาสนาอันมีค่า จึงขอนำมาแสดงโดยละเอียดในที่นี้ด้วย

สังขธรรม เป็น 2 ศัพท์คือ สัจจะ และ ธรรมะ ซึ่งมีความหมายทางพุทธศาสนาต่างกัน ดังจะเห็นได้จาก

เซอร์ ตามความหมายของฝรั่งจึงหมายถึงผู้ประกาศสัจจะ เท่าที่ตนรู้ตนเชื่อว่าจริง ถ้าต่อมาใครมีหลักฐานว่าไม่จริงก็ประกาศมาเพิ่มเติมใหม่ก็เป็นโปรเฟสเซอร์เหมือนกัน เช่นความรู้สมัยดั้งเดิมว่าโลกแบน แต่นักศึกษารุ่นใหม่กว่าเช่น กาลิเลโอพิสูจน์ว่าโลกหมุนรอบดวงอาทิตย์ก็ประกาศความรู้ของตนออกมายังผลให้เกิดความเจริญทางวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ทั่วไป หรือแต่เดิมเชื่อว่าพระเจ้าสร้างโลกและมนุษย์ เมื่อศาสตราจารย์ชาร์ลส์ดาร์วิน กล่าวชีวิตวิวัฒนาการมาจากคนคงมาจากสัตว์ประเภทลิงเป็นต้น ข้อค้นพบของกาลิเลโอ ของดาร์วิน ก็ดี เป็นข้อคิดข้อค้นพบที่ขัดกับความรู้สึกของคนทั่วไปอย่างรุนแรง ทำให้คนทั้งสองและศิษย์ถูกรังแกต่าง ๆ นานา ต่อเมื่อได้ประจักษ์ชัดเจนว่าเป็นคนที่คิดที่ถูกต้อง สังคมตะวันตกจึงเกิดความสำนึกขึ้นได้ว่า ความรู้สึกนึกคิดอันเป็นผลมาจากการค้นคว้าทางวิชาการนั้นถึงแม้จะขัดต่อความรู้สึกของประชาชน ศาสนา หรือนโยบายของรัฐนั้น อาจจะเป็นความจริงก็ได้ ซึ่งถ้าเป็นความจริงแม้แต่น้อยก็ย่อมเป็นประโยชน์ต่อมนุษยชาติทั่วไป ไม่จำกัดเฉพาะประเทศหรือพรรคพวกของตน จึงจำเป็นต้องมีการก่อตั้งสถาบันที่จะสนับสนุนการศึกษาค้นคว้าดังกล่าวเรียกว่า เสรีภาพในการศึกษา (Academic Freedom) หรือเสรีภาพของการเสาะแสวงหาความจริง (Freedom of Inquiry)

พระไตรปิฎก (เล่มที่ 25 หน้า 50) มีความว่า “คุณธรรม 5 ประการ คือสังขะ 1 ขรรณ 1 ความไม่เบียดเบียนกัน 1 ความสวามิภักดิ์ 1 ความฝึกฝนอินทรีย์ 1 มีอยู่ในบุคคลใด บุคคลนั้นเป็นนักบรุษ (ขีระ) คลายมลทินได้แล้วเรียกว่า เถระ แปลว่าผู้มั่นคง” ทั้งสังขะ และขรรณะ มีความหมายทั้งในระดับต่ำที่ใช้กันทั่วไป และในระดับสูง

สังขะในส่วนต่ำ คือการพูดจริง ทำจริง ในส่วนสูง คืออริยสังข 4 ประการ

ขรรณะในส่วนต่ำ หมายถึงคุณธรรมในระดับโลกีย์ ส่วนสูงหมายถึงโลกุตรธรรม 9 (มรรค 4 ผล 4 นิพาน 1)

เมื่อนำ 2 ศัพท์มาผสมกันจึงบังเกิด 3 ลักษณะ คือ

สังขธรรมชั้นต้น ได้แก่ความจริงต่าง ๆ ที่ใช้กันอยู่ในโลก (อันเป็นจริงโดยสมมุติ) เช่น คน ๆ หนึ่งตั้งชื่อว่าเป็น ก. การพูดจริง การทำไปจริง เป็นต้น

สังขธรรมชั้นกลาง ได้แก่การนำธรรมะต่าง ๆ (โดยเฉพาะโลกีย์ธรรม) มาปฏิบัติจริง ๆ เช่น สวดมนต์จริง ทุกวันไม่ขาด

สังขธรรมชั้นสูง คือการกระทำจนเข้าถึงอริยสังข 4 และโดยโลกุตรธรรม 9 (ด้วยวิธีเจริญวิปัสสนากรรมฐาน)

เมื่อพิจารณาตามคำอธิบายนี้แล้วจะเห็นได้ว่าสังขธรรมตามความหมายในพระพุทธรศาสนาพุทธที่สังขธรรมชั้นสูง ส่วนสังขธรรมที่พูดกันอยู่ในวงการศึกษา วงการวิทยาศาสตร์น่าจะเป็นเพียงชั้นต้นเท่านั้น

ในโลกปัจจุบันความเจริญต่าง ๆ เท่าที่เห็นกันอยู่ทั้งทางจิตใจและวัตถุ การเมือง การศาสนา ฯลฯ เป็นผลมาจากการที่ผู้คนคิดมีสติเสรีภาพจะค้นคิดและแสวงหาความเห็นของตน ทั้งนี้ จริงอยู่เราอาจจะคัดค้านโดยใจอันลำเอียงของเราว่า ข้อคิดเห็นบางอย่างผิด บางอย่างไม่ดีไม่งาม แต่ในสังคมประชาธิปไตยถือว่าไม่เป็นไร เพราะความคิดเห็นที่ถูกกว่าต้องยั่งยืนกว่า ดังนั้นลัทธิเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมก็ดี แบบคอมมิวนิสต์ก็ดี แบบนายทุนนิยมก็ดีจึงเกิดขึ้นได้ ครั้งแรกในประเทศอังกฤษ ความเจริญทางศาสนาคริสต์แบบโปรเตสแตนท์จึงเกิดขึ้นได้ในยุโรป และความเจริญทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี ตลอดจนสังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ จึงเกิดขึ้นใหม่ทุกวัน ในดินแดนที่มีเสรีภาพเช่นว่านั้น

ข้อที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งเกี่ยวกับการแสวงหาสังจธรรมตามวัฒนธรรมตะวันตกนั้น ฝ่ายผู้แสวงหาและผู้รับความรู้ต่างก็ยอมรับว่าไม่มั่นใจว่าสิ่งที่ตนค้นพบและประกาศมานั้นเป็นสังจจะเที่ยงแท้ เป็นแต่เพียงสังจธรรมเท่าที่แลเห็นในขณะนั้นโดยคน ๆ นั้นเท่านั้น เห็นจะพออนุโลมได้กับคำว่ายุติธรรม คือ ธรรมที่ยุติลงในขณะนั้นหรืออย่างที่ท่านผู้พิพากษาโฮลมส์พูดว่า “ข้าพเจ้าไม่มีมาตรฐานที่สะดวกแก่การปฏิบัติอย่างใด ๆ (เกี่ยวกับความยุติธรรมของกฎหมาย) นอกจากว่ากลุ่มชนต้องการอย่างไร”³⁰ ดังนั้นผู้มีอาชีพสอนหนังสือในมหาวิทยาลัยทั้งหลายจึงต้องช่วยกันพิจารณาปกป้องรักษาเสรีภาพแห่งการศึกษาไว้ นอกจากจะเพื่อให้มีโอกาสแสวงหาและประกาศสังจธรรมในวันนั้นแล้วยังเป็นลู่ทางที่จะก้าวไปสู่สังจธรรมที่ถูกต้องยิ่งขึ้น ในวันข้างหน้า (ไม่มีใครพูดว่าคำสั่งสอนข้อค้นพบทางวิทยาศาสตร์ของปรมาจารย์กรีกโบราณไม่มีประโยชน์ทั้งๆ ที่ในปัจจุบันเกือบไม่มีข้อใดยังใช้ได้อยู่)

ข้อนี้เป็นที่น่าเห็นใจเพราะนักปราชญ์ตะวันตกมุ่งหาแสวงหาความรู้ทางศิลปศาสตร์ต่าง ๆ อันมีพื้นฐานทางวัตถุนิยมหลายสิบหลายร้อยสาขา (มหาวิทยาลัยใหญ่ ๆ ในสหรัฐมีคณะหรือภาควิชาอันย่อยเบ็ดสอนวิชาต่าง ๆ นับพัน ๆ วิชา แต่ละสาขาวิชามีผู้สนใจล้วนนับร้อยนับพัน นักเรียนเป็นหมื่นเป็นแสน) ผิดกับนักปราชญ์ตะวันออก (โดยเฉพาะผู้ที่ไม่รับถ่ายทอดมาจากตะวันตก) ซึ่งมุ่งศึกษาเรื่องเกี่ยวกับตัวคน ปรัชญาของการดำรงชีวิต ศาสนาใหญ่ ๆ ในโลกอันมีพื้นฐานทางจิตนิยม จึงเกิดขึ้นในทวีปเอเชียก่อน

³⁰ Mr. Justice Holmes “... I have no practical criterion (with regards to laws) except what the crowd wants.” อ้างใน Morgenthau, *op. cit.*, p. 106.

หากมองในแง่ของพุทธศาสนาแล้ว สัจธรรมที่เที่ยงแท้แน่นอนใช้ได้ทุกกาลสมัย นั้น คือพระธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งถึงแม้จะสอนกันมานานมีการขยายความตีความสืบเนื่องกันมาหลายพันปี ก็มีมาตรฐานที่จะใช้ตัดสินได้แน่นอนว่า อย่างใดเป็นธรรมที่พระ-พุทธเจ้าทรงสั่งสอน สิ่งใดมิใช่โดยพิจารณาจากหลัก 8 ประการ คือ

- “(1) ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อความคลายกำหนัด
- (2) ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อปราศจากทุกข์
- (3) ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อความไม่สะสมกองกิเลส
- (4) ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อความอยากอันน้อย
- (5) ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อความสันโดษยินดีด้วยของมีอยู่
- (6) ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อความสงบจากทุกข์
- (7) ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อความเพียร
- (8) ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อความเลี้ยงง่าย

ธรรมเหล่านั้นจึงพึงรู้ว่าเป็นธรรมเป็นวินัยเป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา”³¹

เมื่อได้เปรียบเทียบความหมายของศาสตราจารย์ โปรเฟสเซอร์ และศาสดา แล้ว จะเห็นได้ว่า นักวิชาการในประเทศไทยจะต้องเลือกเอาคติหรือวิถี แบบวัตถุนิยมหรือจิตนิยม เป็นเป้าหมายและพยายามเดินไปสู่สัจธรรมในแนวนี้ แต่หน้าที่ของศาสตราจารย์ในความหมายใดๆ ก็ตามก็ยังอยู่ที่การแสวงหาสัจธรรม (ตามคตินิยมแต่ละฝ่าย) และประกาศความคิดเห็นนั้น ไม่ใช่รู้แล้วเก็บไว้เสียเอง ซึ่งแม้จะเป็นความดีแต่ก็คือน่าเบื่อพุทธเจ้า มิใช่แบบสัมมาสัมพุทธเจ้า หน้าที่ของอาจารย์ตลอดจนบุคคลอื่นนั้นน่าจะอยู่ที่ว่า ควรหาทางส่งเสริมเสรีภาพที่จะแสวงหาความรู้ และประกาศสัจจะที่ค้นพบแล้ว มิฉะนั้นความรู้ทั้งหลายที่ผลิตทั้งถูกก็ไม่มีโอกาสจะได้กำเนิดมาสู่โลก และจักรวาล

เมื่อได้อภิปรายมาโดยลำดับนี้แล้ว ผู้เขียนอยากจะลงจำแนกหน้าที่ของบุคคลในอาชีพสอนดังนี้

³¹พระไตรปิฎก เล่มที่ 23 หน้า 288.

1. ในส่วนที่เป็นผู้มีอาชีพสอน เหมือนกัน ครูอาจารย์ผู้สอนทุกตำแหน่งพึงมีหน้าที่ต่อศิษย์เหมือนกันเท่าเทียมกัน³²

2. ในส่วนที่เป็นจุดเน้น ผู้มีตำแหน่งทางการสอนต่างกันนั้น เห็นว่าน่าจะมีจุดเน้นต่างกันดังต่อไปนี้

ก. ศาสตราจารย์ ควรมีจุดเน้นตรงที่เป็นผู้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ใหม่ ๆ โดยการวิจัยวิเคราะห์ (หรือโดยความคิดรำพึงของตนก็ตาม – philosophizing) แล้วประกาศให้มหาชนทราบเท่าที่ตนรู้³³ จึงเป็นอาจารย์ของศาสตร์โดยแท้

ข. อาจารย์ ควรมีจุดเน้นอยู่ตรงที่นำเนื้อหาวิชาเฉพาะต่าง ๆ ที่มีอยู่มาถ่ายทอดให้แก่ผู้เรียนคือเป็นอาจารย์ในวิชาหนึ่ง ๆ

ค. ครู ควรมีจุดเน้นอยู่ที่การนำความรู้ในวิชาทั่ว ๆ ไป (ไม่จำเป็นต้องเป็นวิชาเฉพาะ) มาถ่ายทอด โดยมุ่งความสนใจอยู่แก่ศิษย์ เป็นรายตัวจึงมีความเนือยยากหนักหนาเป็นพิเศษคือหนักที่ศิษย์

VI. ปัญหาปัจจุบัน

การพิจารณาปัญหาของครู อาจารย์ ศาสตราจารย์ ตามหัวข้อบทความย่อมเป็นการกว้างขวางเกินกว่าที่จะเขียนได้ในที่นี้จึงพยายามจำกัดขอบเขตมากแล้วเพียงปัญหาเกี่ยวกับภาระหน้าที่ของอาจารย์มหาวิทยาลัยในอันที่จะแสวงหาความรู้และประกาศผลแห่งการค้นคว้านั้นถึงกระนั้นก็ตักยังมีทางที่จะอภิปรายได้เป็น 2 นัยใหญ่ ๆ คือ ปัญหาในประเทศไทย และปัญหาในต่างประเทศ

³²คูหน้าที่ของครูที่ครูทุกประเภทเหมือนกัน ๕ ข้อ ดังกล่าวมาแล้ว ส่วนอาจารย์และศาสตราจารย์ตามแบบอเมริกันนั้นจะเห็นได้จากคำประกาศจรรยาบรรณศาสตราจารย์ข้างต้นว่ามีหน้าที่ในฐานะที่เป็นศาสตราจารย์ ครู เพื่อนร่วมงาน ผู้ร่วมสถาบันและในฐานะพลเมือง

³³ความหมายนี้คล้ายคลึงกับความหมายของโปรเฟสเซอร์ในมหาวิทยาลัยอังกฤษบางแห่งอยู่มาก คือโปรเฟสเซอร์ไม่ต้องสอนในเนื้อหาวิชาที่มีอยู่แล้วอย่างในอเมริกา แต่จะสอนเฉพาะสิ่งใหม่ ๆ การสอนเป็นหน้าที่ของผู้บรรยาย (Lecturer หรือ Reader) ดังนั้นจึงมีศาสตราจารย์บางคนกล่าวว่า "I have one lecture a year, and not every year" ส่วนโปรเฟสเซอร์ในอเมริกาต้องสอนวิชาทั้งเบื้องต้นและเมืองสูง ส่วนการค้นคว้าสิ่งใหม่นั้นอาจกินเวลาส่วนหนึ่งไว้ทำวิจัยหรือขอลาพักการสอนเป็นครั้งคราว การเสนอผลงานนั้นก็ไม่ต้องมุ่งที่จะเปิดเผยต่อสาธารณะด้วยวิธีปาฐกถา แต่มักไปพูดในเวลาการประชุมของสมาคมวิชาชีพ หรือการพิมพ์ในวารสารวิชาการหรือพิมพ์ขึ้นเป็นหนังสือ หนังสือประเภทรวมปาฐกถาอย่างอังกฤษจึงมีน้อย

ผู้เขียนรู้สึกว่ ปัญหาของอาจารย์ในประเทศไทยยังเป็นปัญหาชั้นเบื้องต้น ซึ่งประเทศตะวันตกได้ก้าวล่วงมาแล้ว เช่นปัญหาว่ายังไม่มีมาตรฐานแห่งจรรยาบรรณและวินัยของอาจารย์ไทยเฉพาะยังไม่มีสมาคมศาสตราจารย์ ยังไม่มีสถาบันภายในภายนอกมหาวิทยาลัยที่จะกำจุนเสรีภาพของการศึกษา รวมทั้งยังไม่มี การสนับสนุนจากสังคมทั่วไปตลอดจนฝ่ายการเมือง ปัญหาของตัวศาสตราจารย์และตำแหน่งศาสตราจารย์ก็ยังมีอยู่มาก เช่นตำแหน่งศาสตราจารย์เป็นตำแหน่งสูงอันทรงเกียรติแต่งตั้งจากผู้สอนมานานหรือมีเกียรติอื่น ๆ โดยไม่ต้องคำนึงว่ามีภาระหน้าที่ในตำแหน่งนั้นเพียงใด ต้องเชี่ยวชาญในศาสตร์นั้น ๆ เพียงใด มีส่วนบุกเบิกวิชาการในสาขานั้นอย่างใดเท่าใด มีมาตรการว่าบุคคลนั้นมีความซื่อสัตย์ทางปัญญา (Intellectual honesty) เพียงใด หรือแม้แต่จะวัดความซื่อสัตย์ธรรมดาในเรื่องข้อเท็จจริงธรรมดาเพียงใด ฯลฯ ปัญหาเหล่านี้มีมากมายที่ผู้เขียนไม่อาจจะกล่าวถึงได้ทั้งหมด อย่างไรก็ตามแต่จะเลยไปถึงทางแก้ไขเลยเพราะหากจะหาทางแก้ไขก็ต้องหาทางขจัดปัญหาให้ได้เสียก่อนแล้วหาเหตุแห่งปัญหา แล้วจึงช่วยกันแก้ที่เหตุนั้น ๆ อันเป็นการเกินกำลังและปัญญาของผู้เขียน หากจะต้องช่วยกันทุกฝ่าย ต้องใช้ความอดทนและเสียสละโดยเฉพาะจากท่านผู้ที่มี "มี" บริบูรณ์อยู่แล้ว

โดยลักษณะการตั้งกล่าวผู้เขียนจึงใคร่จะอภิปรายถึงปัญหาบางประการอันเกิดอยู่ในต่างประเทศที่น่าสนใจ และอาจจะเป็นประโยชน์ทั้งในแง่ความรู้ และทางที่จะนำมาหาทางปรับปรุงเสริมแต่งสภาพในประเทศก็ได้ การอภิปรายปัญหานี้ผู้เขียนจะกล่าวไปเป็นข้อ ๆ ตามสะดวกไม่ใช่ตามลำดับความสำคัญก่อนหลัง ข้อเท็จจริงอันจะยกมาเป็นตัวอย่างประกอบนั้นบางส่วนก็ไม่สามารถค้นหาหลักฐานมายืนยันได้เฉพาะใช้จากความจำเป็นส่วนใหญ่ ถ้าจะหาหลักฐานจริง ๆ ก็คงต้องไปค้นตามห้องสมุดต่างประเทศซึ่งผู้เขียนไม่มีโอกาส

1) **การคุ้มครองป้องกันอาจารย์** เสรีภาพในการค้นหาความจริงและประกาศข้อที่พบนั้น เกิดเป็นปัญหาอยู่เสมอแม้จะมีสภาคณาจารย์ และสมาคมช่วยเหลืออยู่มากทั้งกล่าวมาแล้ว เพราะการค้นคว้าต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นความริเริ่มของครูอาจารย์ ซึ่งแต่ละคนอาจมีความประสงค์จะค้นหาเรื่องต่าง ๆ กัน แต่วิธีหรือผลการค้นคว้าบางเรื่องย่อมมีคนอื่นไม่เห็นพ้องด้วยเสมอ ๆ จึงเป็นการเสี่ยงอย่างหนึ่งของผู้วิจัย

ปัญหาการค้นคว้าที่น่าสนใจในระยะเมื่อไม่กี่ปีมานี้ที่ก่อให้เกิดการอภิปรายอย่างกว้างขวางมีหลายเรื่อง เช่นการค้นคว้าของศาสตราจารย์ชาวอิตาลีที่หาทางผสมพันธุ์มนุษย์ใน

หลุดกัณฑ์แทนครุภีมารดา ปรากฏว่าสามารถทดลองได้สำเร็จถึงระยะที่เต็กทาร์ก็มีอายุหลายเดือน แต่ปรากฏว่าชาวอิตาลีซึ่งส่วนใหญ่เป็นคาทอลิกพากันคัดค้านอย่างรุนแรง จนศาสตราจารย์ผู้นั้นต้องออกนอกประเทศไป ชื่อนี้คงจะไม่ต่างกับเมื่อคราวกาลิเลโอทดลองเรื่องโลกกลมมากนัก ในสหรัฐอเมริกาที่เคยมีปัญหาที่อาจารย์ทางสังคมศาสตร์บางคนสนับสนุนให้บุคคลมีความรักก่อนแต่งงานได้โดยเสรี แต่กึ่งโทษไม่ได้ ต่อมาเมื่อเร็ว ๆ นี้อาจารย์ทางศาสนศาสตร์ของมหาวิทยาลัยชิคาโกประกาศว่า พระเจ้าตายไปแล้วไม่มีอีกแล้ว ก็เป็นเหตุสะเทือนขวัญไปไม่น้อย ในระยะนี้อาจารย์และศิษย์หลายมหาวิทยาลัยก็มีส่วนในการคัดค้านนโยบายของรัฐบาลสหรัฐในเรื่องสงครามเวียดนามมากมายทั้ง ๆ ที่ส่วนใหญ่ก็ไม่ใช่อาจารย์ทางวิชารัฐศาสตร์ แต่ทางการมหาวิทยาลัยก็มักไม่เอาเรื่อง แม้กระทั่งอาจารย์บางคนจะหนีไปเวียดนามเหนือแล้วกลับมาโฆษณาต่อต้านสงครามเช่นกรณีอาจารย์ผู้หนึ่งแห่งมหาวิทยาลัยเยล

2) การป้องกันและส่งเสริมเสรีภาพในการศึกษาของนักศึกษา นอกจากจะป้องกันส่งเสริมเสรีภาพในการศึกษาของอาจารย์แล้ว อาจารย์ย่อมมีหน้าที่ส่งเสริมเสรีภาพในการศึกษาของนักศึกษาด้วย ในการสอนก็ควรคำนึงว่าวิจัยก็คิด ต้องถือว่านักเรียนก็ได้แก่นักเรียนที่ค้นคว้าและแสดงความคิดเห็นมาเพิ่มเติมส่งเสริมหรือแม้แต่มาหักล้างทฤษฎีต่าง ๆ ที่ครูสอนในปัจจุบันมหาวิทยาลัยต่าง ๆ หากทางส่งเสริมให้นักศึกษามีอิสระในการเลือกวิชาเรียนมากขึ้นด้วยการส่งเสริมให้มีการศึกษาค้นคว้าโดยลำพังตนเองไม่ต้องเข้าห้องเรียน (เป็นวิธีที่มหาวิทยาลัยในอังกฤษใช้อยู่มาก) หรือส่งเสริมให้เลือกเสียงเรียนวิชาที่ตนเห็นว่าเป็นประโยชน์แต่ไม่ถนัดด้วยการไม่คิดคะแนนมาเฉลี่ยทำให้ผลการเรียนเฉลี่ยค่อยลงอันเป็นการตัดโอกาสไม่ให้ได้รับเกียรตินิยมหรือจะเข้าศึกษาต่อในชั้นบัณฑิต³⁴

ข้อที่น่าสังเกตในแง่การส่งเสริมวิชาการก็คือ บางมหาวิทยาลัยยอมให้นักเรียนมัธยมศึกษาเข้ามาเข้าเรียนวิชาในมหาวิทยาลัยได้ ถ้านักเรียนคนนั้นเก่งในสาขานั้น นอกจากนั้นก็ยังมี การปรับปรุงหลักสูตรต่าง ๆ อยู่เสมอ กล่าวกันว่าวิชาวิทยาศาสตร์ที่เคยเรียนในชั้นบัณฑิตเมื่อ 20 ปีก่อนนั้น ขณะนี้มาเรียนกันในชั้นปริญญาตรีปีแรก³⁵ ขณะนี้มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดและมหาวิทยาลัยชั้นนำอื่น ๆ กำลังปรับปรุงหลักสูตรกันมาก เฉพาะที่ฮาร์วาร์ดมีการหาทุน 49 ล้าน

³⁴ *Time*, Asia Edition, (November 10, 1967), p. 37.

³⁵ คำกล่าวของศาสตราจารย์เปอร์เซลล์ผู้ได้รับรางวัลโนเบลทางฟิสิกส์แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดใน *Time*, Asia Edition, (November 17, 1967), p. 40.

เหรียญ (ราวหนึ่งพันล้านบาท) เพื่อปรับปรุงหลักสูตรปริญญาตรีทางวิทยาศาสตร์ ส่วนในประเทศไทยนั้นปรากฏว่าทางหน่วยราชการที่มีหน้าที่ควบคุมตำราเรียนมักถือหลักเอาหลักสูตรมาทางตรวจดู ใครแต่งหนังสือเรียนที่ไม่ตรงเคียงตามหลักสูตรจะไม่ได้รับคำรับรองทำให้หนังสือขายไม่ได้ ผู้พิมพ์ก็ไม่กล้าเสี่ยงพิมพ์ ตำราเรียนบางตอนผู้เขียนเขียนให้ละเอียดแจ่มแจ้ง ก็หวังว่ามากไปควรเรียนในชั้นสูงซึ่งมีนักเรียนน้อยไม่มีตำราของไทย บางตอนเพิ่มเติมบทใหม่ๆ ให้ทันกับเรื่องวิทยาการใหม่ๆ ก็บอกว่ายอยู่นอกหลักสูตร ฯลฯ

กรณีที่น่าสนใจอีกเรื่องหนึ่งคือเมื่อ 4-5 ปีมานี้รัฐบาลอเมริกันมีโครงการให้ทุนแก่นักเรียนที่เรียนดี แต่ขาดแคลนทุนทรัพย์อันเป็นนโยบายอย่างหนึ่งของอเมริกาที่จะแข่งขันกับรัสเซียทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แต่มีข้อจำกัดว่านักศึกษาผู้ประสงค์จะขอรับทุนต้องปฏิญาณตนว่าไม่ใช่คอมมิวนิสต์และจะปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาลบางประการ ปรากฏว่ามหาวิทยาลัยบางกลุ่มรวมหัวกันไม่ยอมรับทุนนี้เช่นกลุ่มไอวี ซึ่งประกอบด้วยมหาวิทยาลัยเก่าแก่และมีชื่อเสียงมาก 8 แห่ง โดยอ้างว่าขัดกับเสรีภาพทางการแสดงความคิดเห็นของนักศึกษา มหาวิทยาลัยเห็นว่าไม่ควรมีข้อจำกัดเช่นนั้นเพราะคนอเมริกันมีหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญก็พอแล้ว ถ้าเขาไม่ชอบสิ่งใดก็ควรให้เขามีโอกาสแสดงความคิดเห็นตลอดจนริเริ่มแก้ไขตามวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญ

3) *การวิจัยในเรื่องความลับต่างๆ* การวิจัยเรื่องเป็นความลับของทางราชการนั้นปกติรัฐบาลสหรัฐมิได้ทำเองทั้งหมดแต่ส่วนใหญ่จะจ้างให้หน่วยอื่นทำ โดยมากก็ได้แก่มหาวิทยาลัยต่างๆ ซึ่งบางแห่งก็รับทำให้ช่วยเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อวิชาการ บางแห่งก็ไม่รับทำ แห่งที่รับทำคนส่วนใหญ่ก็ไม่ค่อยมีโอกาสได้รู้ จนเมื่อเร็ว ๆ นี้เกิดเป็นปัญหาใหญ่ขึ้นมาเมื่อปรากฏว่ามหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนียรับทำการวิจัยเกี่ยวกับสงครามเคมีและชีววิทยา มีการโต้เถียงกันมากจนต้องบอกเลิกสัญญาไป ปัจจุบันมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงกำลังทุ่มเถียงกันอยู่ถึงความพอเหมาะพอควร บางแห่งก็วางมาตรฐานไว้เข้มงวด เช่นแอสตันฟอร์ด และนิวยอร์ก ทั้งนี้โดยถือหลักว่า การค้นคว้าเรื่องลับเป็นการฝ่าฝืนต่อหลักการค้นคว้าโดยเสรีซึ่งเป็นพื้นฐานของเสรีภาพในการศึกษา ทั้งจะทำให้บรรดาอาจารย์กลายเป็นสายลับของรัฐบาล มาตรฐานที่ถือกันว่าถูกต้องนั้นคือ การค้นคว้านั้นจะต้องพิมพ์เผยแพร่ได้ จึงจะทำได้เพราะการค้นคว้านั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์ทางวิชาการเป็นสมบัติของโลก (public domain) แต่อาจารย์บางท่าน

ก็เห็นว่าการค้นคว้าเรื่องเหล่านี้แม้จะเป็นความลับก็เป็นประโยชน์เพราะในไม่ช้าก็สามารถจะนำมาเปิดเผยได้ ทั้งเป็นทางส่งเสริมวิชาการให้ก้าวไปข้างหน้าโดยเร็ว และเป็นทางให้นักเรียนชั้นสูงได้สนใจและค้นคว้าในสาขาใหม่ได้มากทำให้มีผู้สำเร็จปริญญาเอก ซึ่งต้องค้นคว้าเรื่องใหม่ๆ ได้มาก³⁶

อย่างไรก็ดีเป็นที่ยอมรับกันว่าการค้นคว้าเพื่อความลับทางการเมืองในลักษณะที่ใช้อาจารย์ไปเป็นสายลับโดยเฉพาะตามโครงการช่วยเหลือในต่างประเทศนั้นเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง ถือว่าจะนำความเสื่อมมาสู่วงการศึกษานานาชาติผู้รักษาสัจธรรมอย่างมาก มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่เคยทำอยู่ก็พยายามบอกเลิกไป เช่นกรณีของมหาวิทยาลัยมิชิแกนสเตท กับเวียดนาม เป็นต้น³⁷

VII. สรุป

เท่าที่ผู้เขียนได้พิจารณาเสนอเรื่อง “ครู อาจารย์ ศาสตราจารย์” มาตามลำดับจนถึงขั้นนี้แล้ว ถึงแม้ว่ายังไม่สมบูรณ์ดีถ้วนและมีหลักฐานยืนยันอย่างเพียงพอสมความตั้งใจของผู้เขียนเองก็ตามก็คิดว่าพอจะเป็นประโยชน์อยู่บ้างไม่มากนักน้อย โดยเฉพาะการที่ผู้เขียนได้ลองนำเอาคติทางพุทธทางตะวันตกและของไทยเองมาผสมผสานวิพากษ์วิจารณ์นี้ คงจะทำให้เกิดการวิจารณ์อภิปรายกันได้บ้าง ซึ่งหากผู้ใดจะกรุณาแจ้งความคิดเห็นมาก็จะได้รวบรวมไว้แก้ไขในคราวต่อไป

สำหรับในครั้งนี้ก็หวังว่า จะช่วยชี้ลู่ทางที่จะปฏิบัติได้บ้าง หากเราตระหนักเห็นความจำเป็นตระหนักในเกียรติที่สังคมมอบหมายให้คงที่จะได้ยินคนส่วนใหญ่จะเรียกครูว่า “คุณครู” อาจารย์ว่า “ท่านอาจารย์” หรือแม้กระทั่ง “ท่านศาสตราจารย์” จึงน่าจะได้หาทางประพฤติปฏิบัติตนให้สมแก่เกียรติแห่งตำแหน่งฐานะนั้น ๆ อย่างน้อยผู้เขียนก็เชื่อว่าคงจะช่วยให้แก้คำวิจารณ์ของท่านเบอร์นาร์ต ซอว์ ที่กล่าวไว้ (อย่างล้อ ๆ) ว่า “พวกที่ทำ

³⁶ *Time*, Asia Edition, (November 10, 1967), pp. 36-37.

³⁷ การวิจัยเรื่องลับนั้นมหาวิทยาลัยอเมริกันต่าง ๆ ทำอยู่ทั้งภายในประเทศอเมริกา และในต่างประเทศ ทั้งในสาขาวิทยาศาสตร์ และสังคมศาสตร์ เฉพาะเรื่องการวิจัยสังคมศาสตร์นอกประเทศ อาจดูรายละเอียดเพิ่มเติมจาก Klaus Knorr, "Social Science Research Abroad," *World Politics*, Vol. 14, No. 2 (April 1966), pp. 465-85.

ได้ก็ทำไปแล้วพวกสอนคือพวกทำไม่ได้” (Those who can, do; those who can't, teach)
 เพราะครูที่แท้นั้นควรจะทำอย่างที่ว่าพูด หรือพูดอย่างที่ตัวทำจึงจะตรงกับมารยาทของครู ซึ่ง
 คล้ายคลึงกับที่ท่านแอดไล สตีเวนสัน พูดว่า “ ข้าพเจ้าพูดอย่างที่ข้าพเจ้าหมายความว่า
 ข้าพเจ้าหมายความว่าอย่างที่ข้าพเจ้าพูด ” (I say what I meant; I mean what I said)

นอกจากนี้อาจจะได้ช่วยพิสูจนคำวิจารณ์อย่างไม่ว่าง ของคนไทยจำนวนไม่น้อยด้วย